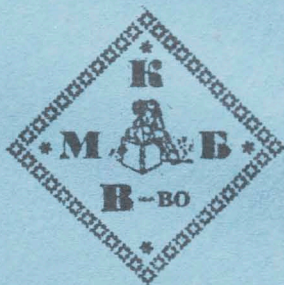

Проф. Т. Пасічник

ПСАЛМИ ДАВИДОВІ

ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ЗБІРЦІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА:

"ТРИ ЛІТА"

ІРВІНГТОН - 1969

В-во "Кирило-Методіївського Братства"

ПСАЛМИ ДАВИДОВІ

**ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ЗБІРЦІ ТАРА-
СА: ШЕВЧЕНКА: "ТРИ ЛІТА"**

Prof. T. Pasichnyk

PSALMS OF DAVID

AND THEIR SENSE IN COLLECTION OF TARAS
SHEVCHENKO: "THREE YEARS"

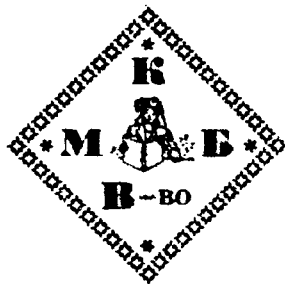
IRVINGTON - 1969

Published by "Ciril-Methodius Brotherhood"

Проф. Т. Пасічник

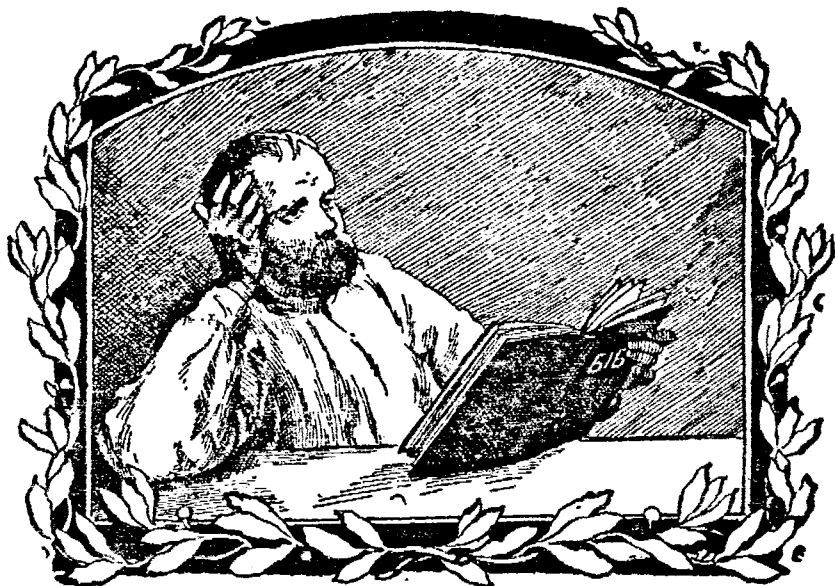
ПСАЛМИ ДАВИДОВІ

ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ЗБІРЦІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА:
"ТРИ ЛІТА"

ІРВІНГТОН - 1969

В-во "Кирило-Методіївського Братства"

Ридаю,
Молю, ридаючи: пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось
Те слово — Божеє кадило,
Кадило істини.

Т. Шевченко.

ВІД ВИДАВНИЦТВА

На велику геніяльну працю Тараса Шевченка та на його невмиручого "Кобзаря", досі на рідних землях і на чужині появилoся дуже багато різних статей у часописах, журналах, і поважне число окремих книжкових видань. Однак у тих різних виданнях оцінка Шевченкової творчості була залежна від особи автора та його політично-партійної чи релігійної приналежності, тому появилoся дещо не ясне, дещо промовчане, а дещо просто відкинене.

Проф. Т. Пасічник, автор пояснення на "Псалми Давидові" та їх значення у збірці: "Три літа", дає нову характеристику з погляду світогляду Т. Шевченка. Особливо він затримався на збірці "Три літа", бо ці твори писані в роках 1843, 1844 і 1845, цебто в тих роках, коли Т. Шевченко перебував на Україні й до глибини душі був порушений великим горем і недолею українського народу, та бачив повну пропасть між панством і селянською працюючою людвістю.

"Псалми Давидові" були друковані в тижневнику: "Народна Воля" 1967-го року. Читаючи цю працю, що тягнулася більше, як півроку, вона зацікавила мене своїм змістом, і я звернувся до автора з думкою: Чи не було б добре, щоб ця праця появилася окремою відбиткою. По кількох днях я отримав листа, як відповідь на мою цікавість, такого змісту, (уривок із листа):

"Пишете, що було б добре видати окремою відбиткою. Про це мені пишуть й інші. Хочу написати до "Н. Волі". Не знаю, яку дістану відповідь. Для мене особисто не грає великої ролі. Головне, я працю написав, і вона друкується. Можливо, що найдуться добрі люди й постараються про дальше поширення. Я особисто не можу видати, бо не маю грошей і сил."

Коли "Псалми Давидові" вже були на викінченні, я знову звернувся до автора "Псалмів Давидових", приобіцюючи про передрук цієї праці. Авторіві, видно, вже було не до писання листів, тяжка недуга стала на перешкоді, і на 29-го червня, 1967-го року, проф. Т. Пасічник попрощався з цим світом.

У другій половині минулого, цебто 1968-го року, я звернувся листово до редактора "Н. Волі", др-а М. Стахова: чи не міг би отримати всі числа "Н. Волі", в яких були друковані "Псалми Давидові". Хоч я мав, як член УРС, усі числа, але деякі частини були друковані на зворотній сторінці. На цьому місці сердечно дякую редакторові "Н. Волі" за прислання всіх чисел тижневника, де була друкована праця Т. Пасічника.

Що було моєю спонуккою до відбитки "Псалмів Дави-

дових", які ввійшли до Шевченкової творчості "Кобзаря", а в ньому "Три літа"? Бо це — найбільша його духовна творчість, про яку так часто підкреслює Т. Пасічник у "Псалмах Давидових": "Бог, Україна, людина, Бог-Правда, всесвіт". Це персвірка й порівняння деяких біографічних праць Т. Шевченка та коментаторів на його творчість, переважно на поетичну працю "Кобзара", "Псалми Давидові" — треба вважати за докладні.

Підхід до пояснення Шевченкової літературної творчості не скрізь однаковий. Для кожного пояснювача "Кобзаря" — знайшовся "камінь спотикання", на тлі політично-релігійному, — переважно на релігійному. А цими камнями є: "Сон" (Гори мої високі!), "Іван Гус" (Єретик), "Марія" (посма), та "Заповіт". Найбільшим "каменем спотикання" ще за царських часів, приписувано Т. Шевченкові "невірство в Бога", тоді, коли він у "Заповіті" висловився не про віру, а про знання. Проф. Т. Пасічник, працюючи над "Псалмами Давидовими", перевіряв і перемірив "Кобзаря" від початку аж до кінця, і почислив, що Т. Шевченко з великою повагою 758 разів згадує слово "Бог". А в поемі "Іван Гус", він підноситься душею до Божої висоти, не схиляючись перед жодними перешкодами демонського зла. Він виступає на боротьбу проти всякої неправди, з вірою на Божу допомогу: "Поборюся! За мене Бог! Да совершиться!" (Хай сповниться!)

Можна би навести деякі уємні сторони різних пояснювачів "Кобзаря", але це вимагає ширшої праці, і вони зайві. Негативні пояснювачі "Кобзаря", переважно з чужою домішкою впливів, шукають чогось такого, щоб понизити авторитет великого українського Пророка та Генія слова, — але такі негативи не мають жодного значення, — а правда лишається правдою.

Автор "Псалмів Давидових", Т. Пасічник, підійшов із великим об'єктивізмом і любов'ю до "Кобзаря" та його автора. Для нього Тарас Шевченко, це Геній і Пророк — "На Божих висотах!" Т. Пасічник спеціально затримався над поемою "Іван Гус" і говорить: "Шевченко цю поему написав за один день. Поема "Іван Гус", була відповіддю на всі його трудні питання. Перед ним постало питання: "А що, як і тобі прийдеться за свою відвагу прийняти смерть так, як її прийняв Гус? А що, як тебе спаять живцем, як спалили Гуса?" Шевченко мав уже готову відповідь. Він відповів так, як відповів Іван Гус: "Поборюся! За мене Бог! Да совершиться!" На іншому місці Т. Пасічник говорить: "Україна для Шевченка, це — абсолют на землі. Хто зневажає Україну, зневажає Бога!"

Дуже прикро, що в українському релігійному русі, а навіть у євангельському, є деякі одиниці, що подібні до Симона

фарисея, що запросив Ісуса Христа до себе в гостину (Єв. Луки 7:36-50). Коли Т. Шевченко, в листі до княгині Репніної згадує, що він читає Євангеліє з великою цікавістю й побожністю, і коли він читав про Христа, Симона й Магдалину, то він мусів глибоко пірнути в зміст прочитаного: "Чи ти бачиш цю жінку? Я прибув у твій дім, --- ти на ноги Мої не подав води, а вона окропила слізьми Мої ноги й обтерла волоссям своїм. Поцілунку не дав ти мені, --- а вона, відколи Я ввійшов, Мої ноги цілує невпинно. Голови Моєї оливою не намастив, а вона миром ноги Мої намастила. Ось так говорю тобі: Численні гріхи її прощені, бо багато вона полюбила. Кому ж мало прощається, такий мало любить." На цьому місці треба стати в обороні нашого великого Генія і Пророка, Тараса Шевченка, і сказати всім тим, що з одної чи якоїсь другої сторони, шукають життєвих недоліків у Шевченка, треба таким знову відповісти словами Христа Господа: "Чого ж в оці брата свого ти заскалку бачиш, колоди ж у власному оці не чуєш? Або, як ти скажеш до брата свого: "Давай вийму я заскалку з ока твого, коли он колода в оці твоїм? Лицемери, — вийми перше колоду із власного ока, а потім побачиш, як вийнати заскалку з ока брата твого" (Мат. 7:3-5). Коли хто цих Христових слів не знає й не розуміє, такий ніколи не зрозуміє ні Т. Шевченка, ні його "Кобзаря". Тарас Шевченко, це велика людина, — людина любови до Бога та свого рідного народу.

"Псалми Давидові" і "Їх значення у збірці: Три літа", виходять у світ окремо відбиткою, якраз у річницю смерти блаженної пам'яті проф. Т. Пасічника, а відтак у 50-ту річницю проголошення 22-го січня, 1919-го року Української Самостійної Держави. На цьому місці слід навести історичні дати, що Шевченкова молитва, віра й пророцтва майже дослівно сповнилися:

- 1861. Скасування панщини в російській імперії та в Україні. Т. Шевченко дожив до того щасливого часу.
- 1917. Револуція й розвал царської імперії (тюрми народів), — суд і кара царській самовільності.
- 1919. Проголошення Української Соборної Самостійної Держави.
- 1964. Відслонення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, ЗСА.
- 1969. 50-ті Роковини Акту Соборности Української Держави.

Велика літературна творчість Тараса Шевченка, як спадщина для українського народу, як на рідних землях, так і на чужині, була, є, і буде силою для відродження українського народу, особливо на мовному полі. Його огненні все-

сторонні слова: прохаючі, картаючі. Вони пригадують, що українська земля і її нарід є вічні. Через територію України пересувались різні войовничі орди, але вони не змінили обличчя землі і духа народу.

"Три літа", можна сказати: це виняткова праця Т. Шевченка, то присяга перед Богом — боротися за волю рідного народу. Він був готовий на всяке терпіння й на смерть. Т. Пасічник у цій праці "Псалми Давидові", підкреслює це від початку й до кінця.

Ця праця повинна бути допомогою українській людині у вільному світі, а переважно українській молоді. Завдання молодого покоління є вивчати творчість Тараса Шевченка, і рвати кайдани неволі. Треба мати любов до Бога та співчуття до свого поневоленого народу. Опертись на науку Христа, так як це робив Тарас Шевченко: "Не погасай, мое світло, Душевну мряку розганяй . . ." Христос навчав Своїх учнів пізнати правду: "Пізнайте правду, — а правда визволить вас." Правда, для Шевченка, була духовним дороговказом. Правда теж вимагає жертви, а навіть самовідречення. Перед молоддю у вільному світі є головне завдання вивчати рідну мову, і студіювати безпосередньо твори українських заслужених людей. Велику помилку роблять ті, що покладаються на переклади, — мовляв: ми маємо українські твори переложені на мови народів, де ми живемо. Треба пам'ятати, що переклад говорить через п'яте й десяте до розуму, а оригінал говорить безпосередньо до серця й душі. Жоден переклад не може дорівняти оригіналові.

Хай ця праця для українського читача буде тим самим гаслом, що була для Тараса Шевченка: "Поборюся! За мене Бог! Да совершиться!" (Хай сповниться!)

Г. Домашовець

"Я НА СТОРОЖІ
КОЛО ЇХ — ПОСТАВЛЮ: —
СЛОВО"

Т. ШЕВЧЕНКО.

В ХОДІ ТВОРЧОЇ ПРАЦІ

АВТОБІОГРАФІЧНІ ЗАМІТКИ ПОЕТА Т. ПАСІЧНИКА

Від редакції: Трохим Пасічник був постійним безплатним співробітником "Народної Воли". Він підтримував її не лише безплатною працею, але ще із свого скромного заробітку жертвував на Пресовий Фонд "Народної Воли". З її редакцією він був у частому листуванні і його деякі листи були міщені в газеті з огляду на свою актуальність. В 1963 році редакція прохала поета, щоб він написав свій життєпис для використання в газеті. Він довго вагався, але врешті в листі з 29 листопада 1963 року подав дещо із свого життєпису, а зате довше спинився над своїми творчими шуканнями. Нижче подаємо тут такі його автобіографічні замітки для історії української літератури.

І.

Я обіцяв Вам подати життєпис громадський, науковий і літературний. Тож я вирішив дещо написати. Це будуть коротенькі спогади. Можливо, що вони будуть добрі для НТШ, а можливо, що будуть добрі для пояснення моєї літературної праці (спеціально епопеї: "Петро Гордієнко"). Кожний дає пояснення до своїх творів, то нехай, бодай, коротенько, і мої пояснення будуть у Вас.

Почну спочатку. Я закінчив Інститут Народної Освіти у Вінниці в 1920-м році, а потім один рік був учителем 2-ї Учительської Семінарії у Вінниці (шкільний рік 1920-1921).

Почав писати я десь коло року 1914. Мав уже 7 зошитів. Восени, року 1921-го, мало що не попався. Чека робила у мене трус (перегляд). Один з них знайшов ті зошити. Подав головному із словами: "А ето што?" Старший (називався Рудаков) глянув і сказав, він тримає такі речі вдома?!" І кинув зошити на сміття. Я мало не зомлів тоді із страху (все було присвячено УНР). Між іншим, один раз потім я того пана бачив. Він їхав візником по вулиці і побачив мене. Прикликав до себе і промовив по-українськи: "Який же ідіот тримає такі речі вдома?! "І поїхав! Більше я його від тоди не бачив. Мені стало ясно, що треба щось робити. Надії зберегти ті твори або видати, не було. Треба було из щось інше рішитися! І я рішився!

Вліті я опинився з повстанчим загоном УНР за кордоном. Усе було б добре, але . . . переходячи Збруч (уночі!), я усі зошити загубив . . . Як? І сам не знаю. Треба було роздягаться, квапитись, от і сталося. Заплакав я, але . . . повороту вже не було. Помандрував далі з надією відновити все або

створити щось нове. А треба тут зазначити, що я жив однією молодечею мрією: дати Україні великий твір. У загублених зошитах уже дещо було. Я вже вдома присягнув собі, що щось таке напишу. Тому й подався за кордон.

Попав я у Тарнів. Тут став урядовцем Міністерства Закордонних справ. Міністром був Ніковський, а директором Загального Департаменту був інж. Микола Дяконенко. Якимсь добрі люди мене втихомирили, і я почав про своє мріяти: писати!

У Тарнові було літературне т-во, але воно мені якось не підходило. Там були такі поети: Лисянський, Тенянка, Ливицька, Обідний, Чернявський та інші. Зайшов я до них кілька разів, але нічого нового для себе не знайшов. Приглядався і все збирався починати. Так у Тарнові й не почав.

15-го лютого 1922 я опинився в Луці, біля Самбора. Там був учителем української мови в приватній гімназії (УПТ). Директором був проф. Леонід Бачинський. Зо мною ще був у Луці проф. Микола Тимченко. У Луці я почав свою поему: "По всій Україні". Закінчив її у Празі в січні 1925. До Праги я виїхав з Луки у вересні 1923. Громадський Комітет запросив мене викладати історію літератури на Матуральних Курсах. (Історія української літерату-

ри, історія всесвітньої літератури, теорія літератури й українська мова). Для слухачів Матуральних Курсів написав підручники: Історію всесвітньої літератури й Історію чеської літератури. Написав я ще й теорію літератури.

Працюючи на Матуральних Курсах і в гімназії, я пильно продовжував свою поему: "По всій Україні". У січні 1925 я закінчив поему, але здоров'я своє страшно підірвав. Кінчилося тим, що я в січні 1926-го року опинився у сонаторії на Пleshі (легені). Дістав я ще запал олечочної (плеврит) з водою. 9 разів помпували. Бог був ласкавий. В липні 1928-го року я знову повернувся до гімназії, яка вже була в Ржевницях, біля Праги.

Почав знову восени працювати в школі, а разом із тим почав упорядковувати поему: "По всій Україні". Виправив і дав переписувати одному панові. Він переписав, я потім іще доповнив дещо, і так поема була готова до друку.

Але... це не було те, чого я хотів. Я не був задоволений. Я хотів дати епопею; а це була поема. Почав я наново готувати матеріал. Це була Європа. Багато нового я почув і побачив. Все треба було переглянути й перевірити (філософія, література тощо). Взявся ж за різні переклади. Читав "Божественну комедію" Дан-

те. Мав різні переклади. Читав я й побачив, що кожний переклад це новий твір (кожний переклад був інший: словами,

музикою слова, настроєм). Почав я студіювати італійську мову. (в Італійському Інституті на Водічкової вулиці). Як я вже почав читати "Комедію" по-італійськи, тоді побачив, що це знову новий твір. Я ще й Італійців просив мені читати, щоб чути мову й ритм. Крім того, я почав студіювати англійську мову. Спочатку брав лекції у вчительки з Англії, п. Крік, а пізніше скінчив Англійській Інститут. Знову стало переродження. Перед тим я, за звичкою наших сусідів, вважав, що найбільший англійський поет є Байрон. Коли я почав читати по-англійському, то побачив, що найбільший поет (романтик) був Вордсворт.

Так у мене помалу з'являвся новий настрій: спокійний, зрівноважений. Я почав пробувати писати твір у новому настрою. Пробував усякі ритми і строфи, не виходило. Бракувало вирівнювання між змістом і формою. Подобався мені гексаметр, але... але ніяк мені не давався.

Жив я тоді в Ржевницях. Бувало, вийду у садок і пробую гексаметр. Напишу кілька рядків і покину. Серце боліло, наче його хтось перевертав

або рвав усередині. Просто, боліло! Я не переставав.

Десь коло 1935-го року я побачив, що труднощі вже меншають. Переглянув я тоді все, що було потрібне мені для праці (спогади, нові літературні твори, чужі твори тощо). Крім того, перепитував, кого міг, про різні події під час Визвольної Війни. Все це я збирав, перевірював почав епонею. Треба додати, що й у гімназії треба було виконувати свої обов'язки. Я з літературною працею ховався. Писав більше ночами. Прийду зі школи, відпочину, а вночі сідаю до своєї роботи. Нікому нічого не казав, бо боявся, що будуть зайві перешкоди. Тож мовчав.

Взагалі від 1928-го року аж до 1935-го року були постійні шукання. Я зазначив, що першу частину "Гордієнка" писав від року 1938-го до року 1941-го. Це — формально, а фактично цим твором я жив вже від 1925-го року. У поемі: "По всій Україні" є кілька місць, що я їх потому повторив у новій формі (епічній) в епоеї: "Петро Гордієнко" (випадок на фронті, казка про Україну).

"Петро Гордієнко" був продовженням поеми "По всій Україні" (або новим оформленням епічним) тієї самої теми. Я жив тільки новим твором.

II.

Колись треба ще обов'язково написати спомини про цю гімназію в Ржевницах. Це — дуже цікава сторінка з українського життя на чужині. Були різні люди, різні впливи і турботи.

Я продавжував працювати в гімназії і далі вправлявся в гексаметрі, в новім стилі й в нових настроях. Писав уже довші кусочки (починалася перша частина "Гордієнка").

У 1938-му році гімназія перейшла з Ржевниць до Модржан. Я мешкав недалеко від гімназії. Як і раніше, я працював у школі, а по ночах писав уже "Гордієнка". Почав я епопею уже в Ржевницах (як я уже згадав). Усе було б гаразд, але . . . сили знову надірвались, і я восени знову опинився в санаторії на Ілени. Там було вже вільніше. Увесь вільний від лежання час я присвячував "Гордієнкові". Обставини й відносини в санаторії були прекрасні. На жаль, почалися сумні події.

Як я вернувся з санаторії, уже в Празі були Німці. Треба було знову пристосовуватися. Всі професори мусіли складати іспит з німецької мови писати наукову працю і складати усний та письмовий іспит. Я німецьку й французьку мову знав ще з України. Іспит

з німецької мови я склав. Це дало мені можливість спокійніше працювати в гімназії й писати свою епопею.

Про загальне життя не пишу, бо треба б мати багато місця. Обмежуюсь лише школою й літературною працею. Директором гімназії став проф. А. Штефан. Це надзвичайно добра людина, і ми завдячували йому дуже багато в ті прикрі часи! Знову працював я у школі, а по ночах далі продовжував писати епопею.

У 1941-му році закінчив першу частину й почав писати другу (вийшла у Нью Йорку). Другу частину закінчив у 1944-му році.

Загальні обставини гіршали й гіршали (війна, терор). Писав я свій твір, але так ослаб, що вже ходити не міг. Знову опинився в санаторії (у Веліхівці коло Йозефова). Там був цілий 44-й рік. У 1945-му році вернувся до школи.

Треба було вже готуватись у дорогу. Вивезено нас з Модржан навесні 1945-го року. По довгих, довгих митарствах ми опинилися в Аугсбургу: ціла гімназія!. Знову праця в гімназії. У вільні хвилини знову писав: уже 3-тю частину. Так минув 45-й, 46-тий роки. Я мав приватне помешкання, де міг писати свою епопею. Багато не написав, бо обстави-

ни були занадто несприятливі.

У 47-му році знову опинився в санаторії (у Нойбургу). Тут написав 3-тю частину ("Зустріч") і почав 4-ту частину ("Земля волелюбна і боголюбна"). З Нойбургу нас перевезено до Гайльброну. Це сталося перед Різдом (року 1947). У Гайльброні я був до серпня 1948. Тут написав я коло 600 сторінок рукопису. "Свято Шевченка", що Ви тепер друкуюте я почав писати 20-го березня 1948-го року, а скінчив 29-го березня (я зазначав дати, коли й що писав). У Гайльброні з написав аж до розділу "У полі".

У серпні я повернувся знову до Авгсбургу. Знову працював у гімназії. Директор А. Штефан від'їхав до Америки, й мене призначено директором гімназії. Нові турботи почалися. Щось писав, але мало. В Європі я написав до розділу: "Жнива". У 1951-му році прийшла моя черга їхати до Америки. Довго мене перевірювали (дегені), і врешті 10-го квітня 1951 я опинився в Америці. Моїм спонзором був п. проф. П. Ісаїв. Це буда з його боку велика поміч.

Я в Америці. Почав шукати якоїсь праці. Довго шукав, нарешті опинився у Вунсакеті (диригент у православній церкві). Це сталося 14-го травня 1951. Важке було завдання. Треба було навчитись по-га-

лицькому "напіву" дякувати, треба було вести школу, треба було диригувати хорами і т. д. Зігнувся й мовчки почав працювати. Тішився, що сталося так, як сталося. Пропонували мені тоді місце у Саскатуні, але нічого з того не вийшло. Я ще не мав жодних американських паперів. Залишився у Вунсакеті.

Вільними вечерами знову почав продовжувати свою епопею. Почав писати аж у кінці травня. Закінчив я 4-ту частину в році 1955 (у грудні). Дещо додав, дещо виправив. Переробив 3-тю частину, потім узявся до 5-ї частини. Крім того, за той час я передрукував усе, що написав до цього часу. До Америки я віз рукописи. Пошив собі велику торбу, повісив її на плечі і не розставався з нею ані вдень ані вночі. Так привіз до Америки. Мушу ще згадати, що 1-шу частину і поему "По всій Україні" видало року 1944-го видавництво "Герозе". Першої частини я захопив кілька примірників, а решта ("Петро Гордієнко" й "По всій Україні") пропало в Празі (захопили комуністи).

В Америці знову повторилася давня історія. Виконував свої обов'язки, а вечерами і взагалі у вільні хвилини продовжував "Гордієнка". П'яту частину ("Д и в н о прекрасна земля, правдолюбна земля") накінчив у 1957-му році, шос-

ту ("Радісноясна земля, героїчна земля") закінчив у 1959-му році, а сьому ("Дивновеличній й дивнонадхненній землі") закінчив у 1961-му році. Так я свою присягу виконав!

У році 1957-му вийшла друком друга частина епопеї: "Радісний гомін". Цю історію Ви знаєте. Ми думали, що вдасться видати 1-шу частину, але не вийшло. Що заробив, віддав на книжку. Треба було щось робити, бо інакше люди не знали б, що існує якась епопея: "Петро Гордієнко". На першу частину відгуку не було. Друга частина була щасливіша (навіть дуже щаслива!).

III.

Скінчив епопею. Тепер прийшла черга на іншу працю. Тут треба знову вернутись до моєї праці у Празі.

Я вже раз згадав про підручники. Але в думці у мене не було написати солідні праці: Історію всесвітньої літератури й Теорію літератури. Я назбирав прекрасний матеріал. Мав 8 шаф потрібних для праці книжок (німецькою мовою, французькою, італійською, англійською, усіма слов'янськими мовами). Кажу, підбір був прекрасний! Скупував книжки роками.

Думка була така: дістану пенсію й почну працювати. Пенсія мала бути в році 1955.

А в зв'язку з легенями мені обіцяв д-р Чермак (мій лікар), що він пенсію приспішить. Мріяв: до обіду буду писати "Гордієнка", а по обіді: Історію літератури й Теорію літератури. Вийшло інакше.

Загриміло, закрутилось, і я опинився у Вунсакеті. Треба було рішення, що спочатку писати: епопею чи історію? Я вирішив продовжувати епопею. Це те, що міг написати лише я. Це дуже інтимна річ. Історію й теорію може хтось інший написати. Тому я взявся спочатку за епопею. Скінчив і почав думати, що далі взяти: історію літератури чи теорію літератури? Вирішив узяти спочатку історію. У той час я довідався, що теорію літератури ("Літературознавство") почав писати п. Юриняк. Дякують Богові, стався розподіл праці! Тож від 1961-го року до сьогоднішнього дня пишу історію всесвітньої літератури. І-ший том уже, майже, готовий. Ви його маєте. Як Бог може, в 1964-му році почну другий том: Історія грецької й римської літератури. (Потрібний матеріал маю), а пізніше, як Бог продовжить віку, візьмусь за III-тій том: Історія європейських літератур включно з українською. Це мої наукові пляни.

Крім того, дещо Ви надрукували в "Народній Волі": "У ріднім краю Шекспіра", "Мені

однаково" (мистецька характеристика), "Початок нової української літератури".

Історії всесвітньої літератури не друкував, бо не маю грошей. Тепер я дав до друку поему: "По всій Україні". Це треба було зробити, щоб пояснити, як я прийшов до епопеї: "Петро Гордієнко". Поема виросла з того, що я перед тим писав (7 загублених зшитків). Це був підсумок минулої праці. З поеми: "По всій Україні" виросла епопея: "Петро Гордієнко" (7 частин). На черзі ще повість про Україну ("Соняшний край"). Я Вам писав уже.

Тепер маю багато плянів: докінчити історію літератури, написати ще кілька праць про творчість Шевченка (подібних до характеристики віршу: "Мені однаково"), написати історію гімназії, написати спомини й інше. Спомини треба буде написати. Ось тепер я пишу Вам третє через десяте Кваплюся.

Хочу написати, щоб Ви побачили, що я робив, як я робив і чому я так робив. З науковими творами трішечки відстав (Історія літератури), але так вимагали обставини. Головну працю свого життя (епопею: "Петро Гордієнко") я закінчив і дякую Богові за повсякчасну поміч у праці. Ви не можете собі уявити, як радісно я переживав Ваші слова про мою епопею! Вони — найбільша нагорода за

всі мої турботи й труди! Я щасливий, що мої твори стають тепер у пригоді ("Свято Шевченка" й інші кусочки). Маю надію, що моя праця зробить добру прислугу Україні й Українському Народові. В епопеї відбилося все: наука, теологія, філософія, історія-все, чим жила Україна в тодішні часи. Це й є завдання епопеї: подати в мистецькій формі широкі картини цілого тодішнього життя. Для кращого перегляду того, що я зробив, подаю обсяги частин.

[Тут поет на кількох сторінках подає наголовки розділів усіх 7 частин епопеї].

Як бачите, усі частини мають коло 2700 сторінок (понад 80,000 рядків). Це забрало багато років праці. Все пішло на це! Додайте, що треба було ще працювати на кусок хліба! Праця у школі також вимагає "цілої людини"! Так я достукався аж до сьогоднішнього дня. Які наслідки?

1. Педагогічна праця: 2-га Учительська семінарія, шк. рік 1920-21, Українська гімназія в Луці, шк. рік 1922-23, від 15-го лютого 1922, Українські Матуральні Курси і українська гімназія в ЧСР, від 1923-го року до 1945 (квітень 1945), Українська гімназія в Німеччині (Аугсбург, Ляйпгайм) від 1945 до 1951. Виклади в гімназії учні записували, але все погубилось. А було багато цікаво-го!

2. Наукова праця: — в Соціологічному Інституті в Празі (від 1935-го року до 1939-го року). Під час німецької окупації Інститут закрито.

— Написав згадані підручники. Доклади в Інституті, нажаль, не залишилися. Так само не залишилися інші публічні лекції (на свято Шевченка, в Педагогічному Т-ві тощо).

— Наукові праці у Нью-Йорку Ви маєте.

3. Диригентура: Керував хором у гімназії. Тепер працюю у Вунсакеті. Про цю працю Ви маєте допис з Вунсакету.

4. Літературна праця: "По всій Україні", епопея: "Петро Гординько".

Важко мені про все писати. На це треба спокійного часу, а я його тепер не маю. Рвуся на всі боки. Багато часу витрачаю на дрібнички. Хотілося б відійти від усього й зайнятися лише науковою працею (історія літератури тощо). Крім того, протягом моєї довгої педагогічної праці назбирилось у мене дуже багато цікавого матеріалу про багатьох наших письменників. Варто б поділитися з громадою, та, нажаль, дріб'язки заїдають.

Вже, здається, треба кінчати. Задовгий лист. Але, з другого боку, він потрібний. Хто знає, що далі буде?! А я ще ніде не сказав, як я свою епопею писав. Це була важка

праця. Перш усього, треба було все наново перестудіювати, щоб бути на сторожі. Це Ви бачите в уривках, які Ви друкуєте й друкували. Колись це все буде мати громадський інтерес. Свого листа я пишу не для друку, а для Вашої інформації. Для друку його треба б відповідно опрацювати. Я знаю, що багато пропускаю, бо важко зосередитись. Мені хотілося, щоб Ви знали, що я робив, як і чому я це робив. Тоді Ви побачите, що для мене цього всього було, може, аж забагато.

До того всього ще й здоров'я слабеньке. Що його в світі Божому вчините? Звичайно, талантам усе вдається легко і швидко. Я — робітник. Треба було все мозолями брати й важкою працею. Ви це сами бачите, скільки прийшлося попрацювати. Але... нема чого сумувати. Дякую Богові, що допоміг мені свою присягу здійснити. Це велика Божа ласка для мене, дуже велика! Я це відчуваю й розумію. Я написав загально. Як буде треба, використайте. Дякую сердечно за Вашу надзвичайно цінну увагу до моїх творів. Дякую за всі інші турботи. Мушу признатися, я тепер потребую підтримки, бо дуже залишився сам!

Ще раз сердечно дякую за все і від душі вітаю!

Т. Пасічник

Т. Пасічник

ПСАЛМИ ДАВИДОВІ

ІХ ЗНАЧЕННЯ У ЗБІРЦІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА:

“ТРИ ЛІТА”

(Нова характеристика
з погляду світогляду
Шевченка)

Вступ

Про “Псалми Давидові” Т. Шевченка переважає думка, що це вільні переспіви. Проф. д-р Василь Сімович ось що пише про “Псалми Давидові” Т. Шевченка:

“Шевченко повибирав із “Псалтиря” ті псалми, що саме підходили під його тодішні національно - політичні погляди й по-своєму їх попере-співував, — не перекладав слово до слова, а, де треба було йому, додавав дещо, дещо пропускав так, що їх слід уважати не перекладами, а його власними творами. Скрізь найдете в них те, що порозкидувано в творах 1843 — 1845 р. (правда, воля, царі тощо), та тільки, щоб попасти в поважний тон старої жидівської поезії, поет уживає скрізь церковних слів, а то й форм”.

Тут сказано багато правди-вого, але не все. На мою дум-

ку, на “Псалми Давидові” Шевченка треба дивитись не як на окремі твори, а як на одну мистецьку цілість. Це — поема (релігійна), написана формою псалмів. Це — цілість, це є поема. Це — один поетичний твір, написаний формою псалмів.

Причини, чому Шевченко написав цією формою свою релігійну поему, можуть бути різні (цензура, релігійні почування поета). Можуть бути і ті, що про них пише д-р В. Сімович, (щоб попасти в тон старої жидівської поезії). Про інші причини варто написати кілька слів. Це буде цілком новий підхід до “Псалмів Давидових” Т. Шевченка, цілком незвичний для істориків літератури. Можуть бути заперечення, але ці думки таки треба висловити (хоча б для дискусії).

По всьому видно, що Т. Шевченко дуже високо ставив свої “Псалми Давидові”. Він готував їх видати у збірці “Три Літа”. Потім умістив їх у “Кобзарі” 1860-го року (ни-

ми закінчив "Кобзаря"), а потім окремим випуском (3000 примірників) надрукував у серії "Сільська бібліотека" 13-го квітня 1860-го року. Може й ще десь надруковано "Псалми Давидові", але, нажаль, нема під рукою матеріялів, щоб перевірити.

Про "Псалми Давидові" історики літератури згадують (у більшості) лише принагідно, отак, щоб лише не пропустити, а між тим у Шевченка — це верхів'я думання, з яких він дивився на все життя і з яких він оцінював усю свою постичну створчість.

Отже, "Псалми Давидові" це не окремі кусочки, без зв'язку між собою і з цілою творчістю Шевченка, а мистецька цілість. Це не лише вияв пошани до релігійних пісень, а це поетичний твір, один, це з поема, написана формою псалмів. Своім поетичним значенням у поетичній творчості Шевченка ця поема грає таку саму роль, як поема "Кавказ" (послідовність), але ідеологічне значення її значно вище. Як вище підіймається Бог над Кавказькими горами, так вище підіймається ідеологічне значення поеми "Псалми Давидові" над ідеологічним значенням поеми "Кавказ". "Псалмам Давидовим" можна дати інший заголовок: "На Божих висотах", а поемі "Кавказ" можна дати заголовок "На людських

висотах". Поемі "Посланіє" (після "поєми "Кавказ") можна дати наголовок: "В Україні" або "На українських висотах". "Три літа" і "Заповіт" можна залишити без змін. Тоді ціла послідовність творів була б така: "На людських висотах" ("Кавказ"), "В Україні" або "На українських висотах" ("Посланіє"), "На Божих висотах" ("Псалми Давидові"), "Три літа" і "Заповіт". "Заповітом" мала закінчитися збірка: "Три літа". Щоб повно зрозуміти й відчутти "Псалми Давидові" треба конче розглянути цілу збірку "Три літа". Лише тоді повно виявиться значення "Псалмів".

Збірка "Три літа" мала складатися з творів Т. Шевченка, написаних у роках 1843, 1844 і 1845. Було їх усього 24: "Розрита могила", "Чигирин", "Сова", "Дівочії ночі", "Сон", "У неділю не гуляла" ("Хустина"), "Чого мені тяжко?", "Пустка" ("Заворожи мені, волхве"), "Н. В. Гоголю", "Не завидуй багатому", "Не женися на багатій", "Єретик" або "Іван Гус", "Сліпий" ("Невольник"), "Великий льох", "Суботів", "Наймичка", "Кавказ", "Посланіє", "Холодний яр", "Псалми Давидові", "Маленькій Мар'яні", "Минають дні", "Три літа", "Заповіт".

Ця збірка, нажаль, не побачила світу. Під час арешту

Шевченка вона попала в руки жандармерії, і Т. Шевченко її так уже й не видав. У самій збірці твори розположено не в хронологічному порядку, але це суті не міняє. Зазначені твори тісно зв'язані ідеологічно. Один твір впливає з другого, один твір є доповненням другого, є відповіддю на питання, поставлене в попередньому творі, і питанням для наступного твору. Отже, і цілими окремими творами і їх окремими частинами збірка є мистецька й ідеологічна цілість. Це твердження дуже важке при розгляді "Псалмів Давидових". Для виявлення світогляду Т. Шевченка й його творчих намірів краще розбирати твори в хронологічному порядку.

Твір "Розрита могила" Шевченко написав 9-го жовтня 1843. Тоді він подорожував по берегах річок Альти й Трубайла, розглядав розкопану могилу, а в селі Селичівка розпитував про події, що тут відбулися. Свої думки й почування Шевченко й висловив у своєму творі "Розрита могила". Треба додати, що цього року Шевченко багато пережив і побачив. У травні цього року він разом із Гребінкою виїхав з Петербургу в Україну, а в кінці травня був уже в Україні. Те, про що Шевченко мріяв у Петербурзі, поба-

чив тепер на власні очі: Україну! Побачив природу, людей, але побачив і лихі явища: панство, національну й соціальну неволю. У липні й у серпні Шевченко подорожував Дніпром з Києва аж до Нікополю. Знайомиться з українською зруйнованою давньою й сучасною неволею. Змальовує видатні історичні місця й записує народні оповідання. "Розритою могилою" починає нову добу своєї творчості.

Світогляд Т. Шевченка

Тепер треба, бодай коротко, сказати про світогляд Шевченка. Це багато допоможе при розборі окремих творів Шевченка й цілої збірки "Три літа". Світогляд Т. Шевченка від дитинства був ідеалістичний. Високий ідеалізм — це головна прикмета Шевченкового світогляду. Коріння цього ідеалізму сягають, мабуть, праарійських часів. Бо цим високим ідеалізмом характеризувався не лише український нарід, але й інші індоєвропейські народи (Гіндуси, Іранці, Греки, Римляни тощо). Понсволений політично, український нарід жив світлим ідеалізмом у всьому: в праці, в родинному житті, в суспільному житті тощо. Це відбилося в обрядових піснях (колядки, щедрівки, веснянки то-

що), в історичних билинах, у думках, у суспільних піснях тощо. З прийняттям християнства ідеалізм українського народу піднявся на найвищу височину. З того часу український нарід усі свої вчинки оцінював не індуктивно (не в шуканнях Бога), а дедуктивно (від Бога й Його заповітів).

Ця оцінка відносилась до всіх життєвих явищ (свята, праця, родинні відносини, суспільні відносини тощо). Починаючи працю, люди молилися й говорили: "Господи, благослови!" Все, що людина мала, був дар Божий. Через те, коли хтось дякував за поміч або дарунок, люди відповідали: "Богу святому подякуйте!" Таких прикладів можна навести безліч.

У тім ідеалістичнім оточенні Шевченко народився й прожив свої дитячі роки. Так поводяться майже всі герої Шевченкової творчості. "І талан і безталання — все від Бога", говорить Максим у творі "Москалева криниця" (1847). Сам Шевченко відзначався надзвичайно вразливою вдачею: твердим розумом, глибоким почуттям і буйною фантазією, що помагала йому реально життя перетворювати в найідеалістичніші візії-картини і навпаки - найідеалістичніші візії-картини перетворювати в реальні образи. "Москалева криниця", "Вар-

нак"). Ідеалізм Т. Шевченка можна виявити трьома словами: Бог, Україна, людина. Бог — правда всесвіту. Україна — видиме втілення Божої правди у світі, людина — живий носій цієї Божої й української правди (образ Божий).

Ідеалізм Шевченка виявився уже в попередній творчості Шевченка ("Кобзар", "Гайдамаки", "Гамалія" тощо). У творі "До Основ'яненка" Шевченко каже:

Не вернеться козаччина,
Не встануть гетьмани,
Не покрийть Україну
Червоні жупани.
Обідрана сиротою
Понад Дніпром плаче.
Тяжко, важко сиротині,
А ніхто не бачить,
Тільки ворог, що сміється.
Смійся, лютий враже,
Та не дуже, бо все гине, —
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда
І чий ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине . . .
От де, люди, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

У 1843-му році Шевченко приїхав в Україну, подивився на Україну й побачив, що Україна — розрита могила. Здеморалізоване панство, крі-

пацька неволя, зруйнування і сторичних пам'яток усе руїна, усе — розрита могила фізична й моральна. І з певномовного болю Шевченко промовляє:

“Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе силондрувати?
За що, мамо, гинеєш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
Молилася, турбувалася.

Україна відповідає:

День і ніч не спала,
Своїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої любі діти, — —
Панувала і я колись
На широкому світі.

Тяжко Україна нарікає на гетьмана Богдана Хмельницького. Він спричинився до того, що на українських степах запанували чужинці; що сини пішли у чужину на чужу роботу; що Дніпро висихає, а Москаль могили милі, де лягла на спочинок воля, руйнує, розриває. Підрастають свої перевертні її помагають Москалеві господарювати та з матері полатану сорочку здіймати. Але, дарма Москаль руйнує Україну-могилу: найбільшого скарбу — волі, що його поховали старі батьки, він ніколи не викопав. Задуманий,

переболілий, Шевченко промовляє:

Ех, якби то . . .
Якби то знайти те,
Що там поховали,
Не плакали б діти,
Мати б не ридала.

І оце бажання, щоб не плакали діти й щоб мати не ридала, стає змістом цілого життя Шевченка. Ним він горів у своїй творчості, ним він страждав у неволі, ним він вірив, молився і з ним він умер. Ціле життя звучали в його серці слова України:

Молилася, турбувалася,
День і ніч не спала,
Своїх діток доглядала,
Звичаю навчала.

А проте сталося лихо, Україна стала неповинною жертвою. Вона каже:

Степи мої запродані
Жидові, німоті.
Сини мої на чужині,
На чужій роботі;
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
А могили мої милі
Москаль розриває.

Москаль розриває все: і могили, і тіло, і душу. Що ж робити, щоб ту руїну припинити, щоб не плакали діти й мати не ридала? Іде питання за питанням, але ясної відповіді Шевченко не знаходить.

Так у шуканнях проходить цілий 1844-тий рік. Шевченко

бачить, що

Заснула Україна.
Бур'яном укрилась, цвіллю
зацвіла,
В калюжі, в болоті серце
прогноїла
І в дупло холодне гадюк
напустила,
А дітям надію в степу оддала.
"Чигирин"

На всі болючі питання Шевченко відповідає одним непевним словом: "Може":

Помолившись, і я б заснув,
Так думи прокляті
Рвуться душу запалити,
Серце розірвати.
Не рвіть, думи, не паліте!

Може, верну знову
Мою правду безталанну,
Моє тихе слово.

Може, викую я з його
До старого плуга
Новий деміш і чересло,
І в тяжкі упруги.

Може, зорю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої сльзи,
Мої щирі сльози.

Може, зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату
І наллють живої
Козацької тії крови,
Чистої, святої!
Може, може . . .

"Чигирин"

Мотиви "розритої могили" і "може" проходять, майже, через усі твори 1844-го року ("Сова", "Сон", "Пустка", "Н. В. Гоголю").

У творі "Сова" Шевченко малює щастя вдови і її "розриту могилу":

Діждалася вдова дєлі,
Зросту того сина:
І письменний, і вродливий,
Квіточка-дитина!

Як у Бога за дверима,
Вдова панувала,
А дівчата лицялися
І рушники дбали.

"Сова"

Панувала, та недовго, бо
Крались злидні із-за моря

В удовину хату
Та й підкралась.

Стали хлопців
В кайдани кувати
Та повезли до прийому
Битими шляхами . . .
От привезли до прийому
Чуприни голити,
Усі дрібні, усі малі,
Всі багатих діти . . .
Усі невлад, усіх назад,
В усіх доля — мати.
А у вдови один син,
Та й той якраз під аршин . . .

Покинула знову хату,
Синову господа,
Пішла в найми, за хліб
черствий
Жидам носить воду . . .

І молилась, і ридала,
Кляла все на світі.

Ох, тяжкі ви, безталанні
У матері діти!
Скалічені старі руки
До Бога здіймала,
Свою долю проклинала,
Сина вимовляла . . .

“Сова”

Дарма молилась. Син не
вернувся. З глибокого горя
вдова збожеволіла:

Вдень лазила по смітниках,
Черепки збирала,
Примовляла, то синові
Гостинця ховала,
А уночі розхрістана
І простоволоса
Селом ходить; то співає,
То страшно голосить.
Люди лаяли . . . бо, бачте,
Спать їм не давала
Та кропиву під їх тином
І бур'ян топтала.
Діти бігали з паліччям
Удень за вдовою
По вулицях та сміючись
Дразнили — совою . . .

І в тім творі увесь час, під-
свідомо, чується страждаль-
не запитання Шевченка з
“Розритої могили”:

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе силюндрували?
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?

Чути відповідь Україн-
вдови:

Своїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти, —
Панувала і я колись
На широких світі.

У творі “Сова” плаче вся
Україна, “то співає, то страш-
но голосить”. Це ж Україну
її власні непевні діти дразни-
ти совою й насміхалися з її
недолі. Шевченко бачить не-
вимовне горе вдови-України,
бачить нову розриту могилу і
говорить:

Ех, якби то . . .
Якби то знайти те,
Що там поховали,
Не плакали б діти,
Мати б не ридала.

“Розрита могила”

У “Кобзарі” Перебендя живе
Богом. Він ховається від лю-
дей:

В степу на могилі, щоб ніхто
не бачив,
Щоб вітер по полю слова
розмахав,
Щоб люди не чули, — бо то
Боже слово,
То серце по волі з Богом
розмовля,
То серце щебече Господнюю
славу,
А думка край світу на хмарах
гуля.

“Перебендя”

Цю добу в релігійнім світо-
гляді Шевченка можна б сха-
рактеризувати словами Ско-
вороди:

"Щастя в серці, серце в любові, а любов у законі Вічного".

Це -- загально світове сприймання Бога і загально світове сприймання щастя. Після "Гайдамаків" у "Гамалії" відчуваються зміни у цім світогляді. Важко сказати, що на це вплинуло, але зміни стались. У "Гамалії" Бог є Богом України:

О, милий Боже України!
Не дай пропасти на чужині
В неволі вольним козакам!
"Гамалія"

Мабуть, це була відповідь Полякам ("Гайдамаки"), Туркам ("Гамалія") і Москалям ("До Основ'яненка"). Це була відповідь усім тим, що самовільно присвоїли собі Вічну Правду і в ім'я цієї Правди поневолювали Україну. Шевченко зрозумів і відчув, що самостійна нація має (і мусить мати!) власну, самостійну концепцію Бога. Він сказав чужинцям, що є Бог: Він -- Бог України! Є Вічна Правда: вона є Вічна Правда України. З того часу вираз Сковороди для Шевченка змінився, бо Україна для Шевченка стала і правдою і щастям. Замість слова "щастя", з'явилося слово "Україна":

"Україна в серці, серце в любові, а любов у законі Вічного".

Якщо Україна є правда на землі і щастя, то як же ту правду і те щастя захистити

остаточної відповіді на це питання у 1844-му році не має. Усі його мрії обмежувались словом "Може". У минулому за правду і щастя України бились козаки й гайдамаки, у сучасному Шевченко таких борців не бачив. Він каже:

Може, зйдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицдіять сукровату,
І наллють живої
Козацької тії крови,
Чистої, святої!
Може, може . . .

"Чигирин"

Шевченко, як бачимо, живе надіями. Сучасні діти України не здібні до бою за правду і щастя. Він каже далі:

А між тими,
Між ножами . . . рута
І барвінок розвіється,
І слово забуде,
Мое слово тихе, сумне,
Богобоязливе
Згадається, -- і дівоче
Серце боязливе
Стрепенється, як рибонька,
І мене згадає . . .
Слово моє, сльози мої,
Раю ти мій, раю!
Сни, Чигирине! Нехай гинуть
У ворога діти!
Сни, гетьмане, доки встане
Правда на цім світі!

"Чигирин"

Шевченко вірить, що Україна, тобто Правда на цім світі

встане, але, коли і як, не говорить. Покищо все прикриває слово "Може".

Появляються нові твори у 1844-му році, появляються нові відповіді на болючі питання і нові питання шукають нових відповідей. Хто ворог? Хто нищить Правду і як ту Правду оборонити? Скрізь руїна, скрізь розрита могила, у якій предки поховали свою правду, щастя і волю. Україна, як уже згадано, для Шевченка є втілення Божої Правди на землі, є щастя, є моральний принцип — Матір, є все найдорожче й найсвятіше, але ворог усе руйнує, оганьблює й розпинає. У творі "Сон" Шевченко прощаючись з Україною, каже:

А ти, моя Україно,
Безталанна вдово!
Я до тебе літатиму
З хмари на розмову,
На розмову тиху, сумну,
На раду з тобою;
Опівночі падатиму
З чистою росюю.
Порадимось, посумуєм,
Поки сонце встане,
Поки твої малі діти
На ворога стануть.
Прошай же ти, моя нене,
Удово-небого!
Годуй діток: жива правда
У Господа Бога!

Україна для Шевченка — Божка краса на землі. У тому ж творі "Сон" він каже:

Лечу . . . Дивлюся —
аж світає,

Край неба палає;
Соловейко в темнім гаю
Сонце зустрічає.

У все то те, вся країна
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Ранньою росюю;
Вмивається, красується,
Сонце зустрічає . . .
І нема тому почину,
І краю немає!

"Сон"

Це — Божка краса, безмежна і вічна. Але душа Шевченка плаче. Ворог оганьбив ту красу, оганьбив Божу правду, волю і красу. З краси України ворог створив розриту могилу, а з раю створив пекло. Шевченко про це каже, звертаючись до своєї душі:

Хіба ти не бачиш?
Хіба ти не чуєш людського
плачу?
То глянь, подивися!
А я полечу
Високо-високо за синії хмари:
Немає там власти, немає
там кари,
Там сміху людського і плачу
не чуть.
Он глянь: у тім раю,
що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки
знімають,
З шкурою знімають, — бо
нічим обуть
Панят недорослих.
А он розпинають
Вдову за подушне,
а сина кують,

Єдиного сина,
єдину дитину,
Єдину надію — в військо
оддають!
Бо його, бач трохи . . .
А онде під тином
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщині
жне.

“Сон”

П о в т о р ю ю т ь с я мотиви
“Розритої могили” й “Сови”.
Рай — розрита могила. Мати-
вдова - сирота, у якій загарб-
ники забирають останню на-
дію — єдиного сина. Шевчен-
ко оглядає у сні усю країну
й шукає відповіді на пита-
ння: Хто це все спричинив?
Хто це все чинить? По довгих
блуканнях Шевченко зупиня-
ється перед пам'ятником ца-
реві Петрові Першому, і тут
вперше він знаходить винов-
ників зла: московські царі й
свої зрадники! Шевченко ка-
же:

Се той Первий, що розпинав
Нашу Україну,
А Вторая доконала
Вдову - сиротину.

“Сон”

Тяжко переживав це Шев-
ченко. Слухав, мов читав істо-
рію України. Новим обвинува-
чуванням були слова духа По-
луботка:

Царю, царю!
І Бог не розлучить
Нас з тобою: кайданами
Скований зо мною

На вік-віки. Тяжко мені
Вітати над Невною!
України далекої —
Може, вже немає . . .
Може, Москва випалила
І Дніпро спустила
В синє море, розкопала
Високі могили,
Нашу славу? Боже милий!
Зглянься, Боже милий!

“Сон”

Шевченко побачив у сні во-
рогів правди, волі і краси. Це
були московські царі. Потім
побачив і зрадників України:
От і братія сипнула

У сенат писати
Та підписувати, та драти
І з батька, і з брата.
А між ними і землячки
Де-де проглядають;
По-московськи так і чешуть,
Сміються та лають
Батьків своїх, що змалечку
Цвенькати не навчили . . .

Гірко заплакав Шевченко:

Україно, Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молодії,
Чорнилом політі,
Московською блекотою,
В німецьких п'єтлицях
Заглушені. Плач, Вкраїно,
Бездітна вдовице!

“Сон”

Шевченко дійшов до краю.
Він зрозумів і відчув велич
України, її Правду, її Волю, її
Красу. Він побачив трагедію
України, побачив намагання

ворогів України зруйнувати її, щоб залишилися лише розриті могили, вони, зрадники й кати-людоджери Шевченко це важко переживав і усвідомлював. Мабуть, страждально шукав порятунку. Але, крім "Може", нічого у душі не знаходив. Україна стала пустокою. Він про це пише до Щепкина у творі "Пустка":

Боюся ще погорілу
Хату руйнувати;
Боюся ще, мій голубе,
Серце поховати!
Може, вернеться надія
З тією водою
Цілющою, живущою —
Дрібною сльозою;
Може, вернеться в некриту
Пустку зимувати,
І укрие, і загіє
Погорілу хату,
І вимете, і виміє,
І світло засвітить.
Може, ще раз прокинуться
Мої думи-діти;
Може, ще раз пожурюся,
З дітками заплачу,
Може, ще раз сонце правди
Хоч крізь сон побачу!

Багато надій, а дійсність гірка й безсила. Шевченко пише у творі "Н. В. Гоголю", що героїчні часи минули, настали гіркі часи неволі й рабства:

Всі оглухли, похилились,
В кайданах — байдуже!
Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже!
А що вродить з того плачу?

Бур'ян, мабуть, брате!
Не заревуть в Україні
Вольнії гармати,
Не заріже батько сина,
Своєї дитини,
За честь, за братерство,
За волю України.
Не заріже: викохає
Та й продасть в різницю
Москалеві . . . Себ то, бачиш,
Лепта удовиці
Престолові, отечеству.

Безнадійні люди, безнадійна майбутність України, але Шевченко додає:

Нехай, брате! А ми будем
Сміятись та плакати.

Оце все, що міг сказати і сказав Шевченко у своїх творах 1844-го року про Україну. Скрізь відчуваються трагічні мотиви з "Розритої могили" (з 1843-го року. "Чигирин", "Сова", "Сон", "Пустка", "Н. В. Гоголю" — це нові відповіді на старі питання і нові питання, що вимагали нових відповідей у майбутнім. Шевченко зрозумів і відчув, що це Україна. Як уже сказано раніше, він був людина глибоко релігійна. Вірив (ще раз треба підкреслити), що Бог є Творець світу-всесвіту, Україна — втілення Божої правди, добра й краси на землі, а людина — живий носій цієї правди, добра й краси (образ Божий). Україна стала для Шевченка і правдою, і добром, і красою, і щастям на землі. З того часу вираз Ско-

вороди "Щастя в серці, серце в любові, а любов у законі Вічного" "перетворюється, як уже зазначено раніше, на відчуття нового щастя-України: "Україна в серці, серце в любові, а любов у законі Вічного". З тим Шевченко переступив у 1845-й рік. Це сталося у Петербурзі 30-го грудня 1844-го року, коли Шевченко написав свій твір: "Н. В. Голю".

1845-ий рік

Настав для Шевченка 1845-ий рік. На початку цього року (січень - березень) Шевченко закінчив Академію мистецтв і готується до виїзду в Україну, де він вирішив залишитися на постійно. Дня 22-го березня цього року він подав прохання до Академії про призначення йому звання мистця. Того ж дня Рада Академії це звання Шевченкові признала. Шевченко подав (також 22-го березня) прохання до Академії видати йому документ на виїзд в Україну. В тодішніх адміністративних обставинах абсолютизму це було конечне. Цей документ Шевченко дістав 25-го березня і 26-го березня виїхав через Москву в Україну.

У середині квітня Шевченко приїхав у село Маріїнське (на Полтавщині, Миргородського повіту). Власником цього села був український магнат Олександр Лук'янович. Він запросив Шевченка до себе для ма-

лювання портретів усіх членів своєї родини. Так почалося нове життя Шевченка, уже в Україні. Весною й уліті Шевченко об'їздив майже всю Полтавщину (Переяславщина, Миргородщина, Прилуччина, Роменщина, Хорольщина, Лубенщина й сам вужчий Полтавський повіт). Скрізь змальовував краєвиди (Густинь, Решетилівка), історичні пам'ятки) дома, монастирі тощо. Шевченко змальовував Гетьманщину й вивчав її з захопленням.

У травні Шевченко був у Києві й умовлявся в Археографічній Комісії про вступ на роботу. Уліті він довідався про смерть на Кавказі свого друга Якова де-Бальмена. Тоді ж Шевченко був у Веселім Подолі, де познайомився з Чехом Алойзом Єдлічкою, з яким багато говорив про Івана Гуса. Середину серпня провів у свого приятеля лікаря А. Козачковського у Переяславі. Тоді ж бував у Потоках (на Правобережжі) у Василя Тарнавського. 30-го вересня був у своєму рідному селі. У вересні відвідав свою сестру Катерину, потім виїхав у Київ. З Києва виїхав на Полтавщину й почав збирати матеріяли для Археографічної Комісії.

Отже, літо в Україні 1845-го року було для Шевченка надзвичайно рухливе. Коли б зібрати до купи назви сіл, міст і людей, де був Шевченко, то

з того створився б величезний писаний том. Шевченко хотів бачити все і всіх, хотів усе знати, усе відчутти, усе заховати в своїй пам'яті й у своїм серці. До чогось Шевченко готувався, щось хотів сказати, але покищо мовчав. За ціле літо не написав ні одного поетичного твору. Мабуть, шукав себе, шукав якоїсь відповіді на свої болючі питання.

В Україну він приїхав з Україною в серці, але з невиразним "може" у вчинках. Україна, коли він її побачив, Шевченка перероджувала, наповнювала силою й надхненням. Шевченко готувався сказати нове слово про Україну, її Правду і її Волю. В душі лунали давні голоси: "Нехай ворог гине!" ("Іван Підкова"), "Слава не поляже, а розкаже, що діялось в світі" ("Іван Підкова"), "О, милий Боже України, не дай пропасти на чужині в неволі вольним козакам!" ("Гамалія"), "Світе тихий, краю милий, моя Україно! За що тебе сплюндрували? За що, мамо, гинеш?" ("Розрита могила"), "Може зійдуть і виростуть ноги обоюдні, розпанахають погане, гниле серце, трудне, і видіять сукровату, і наллють живої козацької тії крові, чистої, святої! Може, може", ("Чигирин"), "Прощай же ти, моя пене, удово-небого! Го-

дуй діток: жива правда у Господа Бога!" ("Сон"), "Може, ще раз сонце правди хоч крізь сон побачу!" ("Пустка"), "Не заревуть в Україні вольнії гармати, не заріже батько сина, своєї дитини, за честь, славу, за волю України!" ("Н. В. Гоголю"), "Нехай, брате, а ми будем сміятись та плакати". ("Н. В. Гоголю"). Лунало нове гасло: "Щастя-Україна в серці, серце в любові, а любов у законі Вічного".

Що діялось у творчій душі поета вліті, ніхто не знає. Те, що історики літератури знають, є поверхня для фізичних і для розумових очей дослідників, але те, що бачили духовні очі Шевченка, для фізичних і розумових очей дослідників, було залишилось невидимим. А Шевченко ріс і виріс на велетня-Пророка, що жив Божою волею: готувався виявити Божу правду, здійснити Боже добро, оспівати Божу красу, звеличити й благословити Божу повноту і досконалість.

Так у внутрішніх шуканнях пройшло ціле літо. Восени, у жовтні, Шевченко відгукнувся на нові питання новими творами-відповіддями. Дня 4-го жовтня написав у Миргороді два вірші: "Незавидуй багатому" і "Не женися на багатій", які, хоч і мають цікаві життєві узагальнення, не були

ані новими питаннями ані новими відповідями. Вони були лише виявом тимчасових настроїв. 10-го жовтня Шевченко написав поему: "Єретик", або "Іван Гус". У цій творі стався перелом усієї творчості Шевченка, його світогляду й його способу сприймання усього життя й України. ("Послання Шафарикові" Шевченко написав пізніше, 22-го листопада).

Іван Гус

До твору "Єретик", або "Іван Гус", Шевченко готувався довго й докладно. Афанасьєв - Чужбинський оповідав, що Шевченко прочитав усі джерела про добу гуситів. Одна з найцікавіших праць була праця учня Бодяньського С. Палаузова. 26-го липня Шевченко відвідав Веселій Поділ, де познайомився з Чехом Алойзом Едлічкою. Це була єдина особа, що могла Шевченкові особисто дати поради і завваги з приводу "Єретика".

Шевченко написав поему за один день. Постають питання: Чому Шевченко написав цей твір? Яке значення має поема як літературний твір? Яке значення має поема у літературній творчості Шевченка? Яке значення має поема для виявлення світогляду Шевченка?

Нема сумніву, що Шевченко захопився Гусом як непримиримим борцем за правду. Це

була б відповідь на перше питання. Далі: поема своєю чистою любов'ю до правди, своїм вогнистим стилем і своєю композиційною суцільністю заслуговує на найвище мистецьке признание. Трапляються історичні неточності, але це не впливає на оцінку твору, бо поема — поетичний твір і має поетичне завдання (не наукове, а мистецьке). Шевченко творив не історичного, а свого Гуса.

Пишучи поему, Шевченко хотів виявити українську дійсність, українську правду й українську боротьбу за волю. Можна подати багато паралель з чеського життя за часів Гуса і з українського життя за часів Шевченка. Прямим ворогом Гуса в поемі є католицтво. Але, треба лише поставити, замість католицтва, російських царів і російську державу, як поема набирає іншого змісту й настрою. Пригадуються в образі Гуса українські мученики за правду і волю (Кальнишевський, Дорошенко, Полуботок), і поема набирає українського характеру і змісту. Прямим ворогом України було не католицтво, а російська держава. Тому й Гус сприймався як борець за правду взагалі і за українську правду зокрема. Особисто для Шевченка Гус був героєм, у якому він бачив свої особисті прикмети: ідей-

ність, непохитність у боротьбі за правду, вогнисте слово, невіддайно щирій настрій, любов до правди й волі.

В уста Гуса Шевченко вкладає слова, які хотів сам висловити у своїй боротьбі за правду і волю. Роздумуючи над собою, Гус каже:

Розбійники, людоїди
Провду поборили,
Осміяли Твою славу,
І силу, і волю.
Люди стогнуть у кайкаках,
Немає з ким взятись,
Розкуватись, одностайно,
Односередно стати
За євангелію правди,
За темнії люди.
Нема кому! Боже, Боже!
Чи то ж і не буде?
Чи настане великий час
Небесної кари?
Чи розломить три корони
На гордій тіярі?
Розломимо! Благослови
Не на месть і муки,
Благослови мої, Боже,
Нетвердії руки
І слово тихее. О, Боже,
Чи ж вони почують?
У келії своїй правдивий
Отак,
Іван Гус думав розкувать
Народ замучений, і диво,
Святеє диво показать
Очам незрячим.
Поборюсь!
За мене Бог!
Да совершиться!

Треба пропустити лише кілька слів (корони, тіяра,

Іван Гус), і перед нами встануть: Україна (поневолена, оганьблена, окрадена) і Шевченко.

Це те, що Шевченко висловив у своїх творах у роках 1843-1844 ("Розрита могила", "Чигирин", "Сова", "Пустка", "Сон", "Н. В. Гоголю").

Але, зникає непевне "може".

Щось нове, що зазвучало у творчості Шевченка у творі "Іван Гус". Устами Гуса Шевченко каже про своє могутнє рішення: "Поборюсь! За мене Бог! Да совершиться!" Шевченко шукав себе і знайшов себе! Він переріс кволе "може", виріс з безнадійности, висловленої у творі "Н. В. Гоголю", вирівнявся і могутньо промовив: "Поборюсь! За мене Бог! Да совершиться!" "Отже, сталося те, що мало і мусіло статися, до чого Шевченко готувався усією своєю попередньою працею й творчістю, у чому виявив своє надхнення, своє знання, свою віру й свою незломну волю. Він промовив: "Поборюсь! За мене Бог! Да совершиться!"

Шевченко виступає на боротьбу за правду і волю. Починається нова доба у житті Шевченка і в історії України. Цю нову добу характеризує нове слово у творчості Шевченка! "Поборюсь!"

Так почалася доба боротьби за волю України. Вона по-

чалася виразом: "Поборюсь!
За мене Бог! Да совершиться!" і продовжується до сьогоднішнього дня.

У Гусі Шевченко знайшов суголосний образ. Отже, поема "Єретик" була відповіддю на питання, яке Шевченко ставив тобі: "А що як і тобі прийдеться за свою відвагу прийняти смерть так, як її Гус прийняв? А що як і тебе спалять живцем, як спалили Гуса?"

Шевченко уже мав готову відповідь. Він відповів так, як відповів Гус: "Поборюсь! За мене Бог! Да совершиться!"

Рішення Шевченка було Боже рішення. Коли Шевченко молився, то в своїх молитвах він величав Бога, шукав поради й помочі. Нажаль, поет не залишив твору, у якому б він пояснив своє рішення. Він дає уже готову відповідь, де поєднує свою волю з Божою волею. Сталося! Почалося нове життя і нова творчість. "Да совершиться!" каже Шевченко.

Поет усвідомлював собі і добу і ворога. Отже, почалася нова доба у творчості Т. Шевченка і в історії України. Четвертий Універсал, яким проголошено Самостійність України, був величним проголошенням і виявом величних слів Шевченка: "Поборюсь! За мене Бог! Да совершиться!"

"Невольник"

У поемі "Невольник" Шевченко малює українське життя, руїну України і її страшну неволю, — все те, проти чого він присягав боротися. Про все це оповідає Степан:

Простали ми в Україну
Вольними ногами;
А на тихому Дунаю
Нас перебігають
Січовики-Запорожці
І в Січ завертають . . .
І розказують і плачуть,
Як Січ руйнували,
Як Москалі срібло-злото
І свічі забрали
У Покрови; як козаки
Вночі утікали
І на тихому Дунаю
Новим кошом стали;
Як цариця по Києву
З Нечосом ходила
І Межигорського Спаса
Вночі запалила,
І по Дніпру у золотій
Галері гуляла,
На пожар той поглядала,
Нишком усміхалась;
І як степи запорозькі
Тоді поділили
Та бахурям та байструкам
Люд закріпостили;
Як Кирило з старшинами
Пудром обсипались
І в цариці, мов собаки,
Патинки лизали.

І Степан закінчує своє оповідання сумним виразом:

Отак, тату! Я щасливий,
Що очей не маю,

Що нічого того в світі
Не бачу й не знаю . . .
Ляхи були --- усе взяли,
Кров повипивали,
А Москалі і світ Божий
В путо закували.

Страшна московська неволя! Але, Україна не вмерла, вона залишилась у чистих серцях, у ясній свідомості Степана, Ярини і їх старого батька. Вона жила у свідомості цілого українського народу, як Божа правда, добро й краса, як найдорожча Божа воля. Українське серце було Великим Льохом, де нарід заховав свої найдорожчі скарби: Бога, Його правду, добро й красу, видиме втілення тієї правди, добра й краси — Україну. Шевченко відчуває, що Москва, розкопуючи могили, хоче знайти Великий Льох і ограбувати Україну з її найбільших скарбів.

“Великий Льох”

Цю трагедію України Шевченко відкриває у творі “Великий Льох”. У тому творі-уся Україна, її минуле, її сучасне й її майбутнє. Її минуле характеризують три душі; її сучасне виявляють три ворони й три лірники; її майбутнє виявляється у творі: “Суботів”, який є фактично продовженням, епілогом “Великого Льоху”.

Про самі минулі події у творі “Великий Льох” не гово-

риться, лише про їх наслідки. Про події Шевченко уже сказав у минулих творах (“Єретик”, “Невольник”). “Великий Льох” дає пояснення подіям і виразові: “Поборюсь! За мене Бог! Да совершиться!”

Україна для Шевченка абсолют на землі. Як уже сказано, вона є втілення Божої правди, добра й краси. Хто зневажає Україну, той зневажає й Бога. І несвідомий гріх супроти України карається. Одна душа перейшла дорогу з повними відрами гетьманові Богданові Хмельницькому, бажаючи йому успіху. Вона не знала, що Богдан їхав у Переяслав Москві присягати. Про цю кару душа говорить:

І вже ледве я не ледве
Донесла до хати
Оту воду . . . Чом я з нею
Відер не побила?
Батька, матір, себе, брата,
Собак отруїла
Тою клятою водою!
От за що караюсь,
От за що мене, сестрички,
Г'в рай не пускають!

Друга душа вчинила свій гріх, коли була ще недолітком. Вона напоїла московському цареві коня в Батурині, коли він їхав у Москву з Полтави. Вона так про це оповідає:

Я ішла з водою
Повз хатину, а він мені
Махає рукою:

Звелів коня напоїти,
А я й напоїла!
Я не знала, що я тяжко,
Тяжко согрішила.
Ледве я дійшла до хати,
На порозі впала . . .
Цар поїхав в Московщину.
Мене поховала
Та бабуся, що осталась
По тій пожарині,
Та, що й мене привітала
У своїй хатині.
А назавтра й вона вмерла
І зогліла в хаті,
Бо нікому в Батурині
Було поховати . . .
А я над ярами
І степами козацькими
І досі літаю;
А за що мене карають,
Я й сама не знаю!
Мабуть, за те, що всякому
Служила, годила,
Що цареві московському
Коня напоїла.

Третя душа згрішила, як ще
була немовлям. Вона каже:

А я в Каневі родилась,
Ще й не говорила,
Мене мати, ще в сповитку,
На руках носила,
Як їхала Катерина
В Канів по Дніпрові,
А я з матір'ю сиділа
На горі в діброві.
Я плакала; я не знаю,
Чи їсти хотілось,
Чи, може, що в маленької
На той час боліло?

Мати її забавляла й показу-
ла золоту галеру, де сиділи

князі. А між ними й цариця
сиділа. Душа каже:

Я глянула, усміхнулась, —
Та й духу не стало!
Й мати вмерла. В одній ямі
Обох поховали.
От за що, мої сестриці,
Я тепер караюсь,
За що мене на митарства
Й досі не пускають!
Чи я знала, ще сповита,
Що тая цариця —
Лютий ворог України,
Голодна вовчиця?!

І немовля душу Бог пока-
рав, хоч її гріх був несвідомий.
Покарав Бог і душу
і матір. Кожний гріх про-
щає Бог, але гріха супро-
ти України не прощає, ні на
землі, ні на тому світі. Укра-
їна — святиня Божа, земля
Божої правди, добра й краси.
Кожний гріх супроти України
карається, але Бог помагає
кожному, хто боронить Укра-
їну, її правду, красу і волю.
От чому Шевченко так свідомо
каже у поемі "Єретик":
"Поборюсь! За мене Бог! Да
совершиться!" Він виконує во-
лю Божу, тому й говорить:
"Да совершиться!" І сталося.
Відійшло у Шевченковій твор-
чості непевне "можє", й поя-
вилось тверде, непохитне:
"поборють!" Мабуть, не одну
розмову-молитву до Бога Ук-
раїни мав Шевченко, поки міг
сказати ці переконливі слова.
Пояснення для цього є і в са-
мім творі "Великий Лях" і в

минулій творчості Шевченка ("Перебендя", "До Основ'яненка", "Гамалія", "Розрита могила", "Чигирин", "Сон" та інші).

Три ворони — це темні, ворожі сили України, — Московщини і Польщі. У своїх розмовах вони оповідають про свої злочини супроти України (українська ворона), Московщини (московська ворона) і Польщі (польська ворона). Найбільше зла вчинила українська ворона. Історичні події, якими вона хвалиться, відомі, але сталася нова подія, яка їх затривожила й перелякала. Українська ворона закликає московську й польську ворони подивитися, як будуть розкопувати льох, а тимчасом сталася нова подія. Про це перша ворона говорить:

"Таки на льох! Та ще будуть
Два дива твориться:
Цю ніч будуть в Україні
Родитись близнята.
Один буде, як той Гонта,
Катів катувати;
Другий буде (оце вже наш!)
Катам помагати, —
Він вже в череві кусає . . .

А я начитала,
Що, як виросте той Гонта,
Все наше пропало!
Усе добре поплюндрує,
Й брата не покине,

І розпустить правду й волю
По всій Україні!
Так от бачите, сестриці,
Що тут компонують;
На катів та на все добре
Кайдани готують!

Настрашені чужі ворони радять, щоб він, як виросте, не боровся за правду й волю. Третя ворона каже:

Я золотом растопленим
Заллю йому очі.

Коли перша ворона завважила, що "він, клятий недовірок, золота не схоче", то третя ворона продовжувала:

Я царевими цінами
Скручу ему руки.

А друга ворона своє додає:
А я зберу з всього світу
Всі зла і всі муки.

На це перша ворона відповіла, що лише єдина рада добра:

Ні, сестриці, не так треба:
Поки сліпі люди,
Треба його поховати,
А то лихо буде!
Он бачите: над Чигрином
Мітла простяглася,
І над Дніпром і Тясмином
Земля затряслася.
Чи чуєте? Застогнала
Гора над Чигрином.
О! . . . Сміється і риде
Уся Україна!
То близнята народились;
А навісна мати

Регочеться, що Іванами
Обох будуть звати.
Полетімо!

Полетіли й говорили про
свої наміри у майбутнім.

У цій частині твору "Великий лях" найцікавіші слова ворон, якими вони виявляють, як і чим вони нищили українських діячів. Третя ворона нищила підкупством (золотом, царевими чинами), друга нищила злом і муками, а перша непокірних убивала при народженні. Що робили ворони у минулому, Шевченко згадує у творах 1844-го року ("Чигирин", "Сон", "Пустка", "Н. В. Гоголю").

У вірші "Н. В. Гоголю" Шевченко каже:

Не заревуть в Україні
Вольнії гармати,
Не заріже батько сина,
Своєї дитини,
За честь, славу, за братерство,
За волю України!
Не заріже: викохає
Та й продасть в різницю
Москалеві . . . Себто, бачиш,
Лепта удовиці
Престолові - отечеству.

Так було в минулому. Москва золотом і чинами заглашувала сумління Українців і приневолювала їх служити. Про них Шевченко писав у творі "Сон":

Україно! Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молодії

Чорнилом політи,
Московською бласкотою
В німецьких тенаннях
Заглушені. Плач, Україно
Бездітна вдовице!

Але у творі "Єретик" почалася нова доба України. Її почав Шевченко, промовивши нові слова: "Поборююсь! За мене Бог! Да совершиться!" Він, наче Гус, був готовий піти на найбільші муки і на спалення живцем за правду й волю України.

У творі "Великий лях" Шевченко показує, що боротьба починається, а не кінчається. Вродилися два Івани. Один буде боронити Україну, а другий буде її руйнувати. Перший й Іван - ЦЕ САМ ШЕВЧЕНКО. Він сказав: "Поборююсь", але він знав силу Москви. Він знав, як Московці нищать Українців, але він знав, що його вона не переможе. Це знала й українська ворона, коли говорила, що "він, клятий недовірок, золота не схоче!" Важко сказати, хто був другий Іван (мабуть, усі українські зрадники!), але першого Івана у своїй душі й у своїй свідомості Шевченко знав лише одного: Себе!

Так внутрішньо поєднуються твори з 1845-го року: "Єретик", або "Іван Гус" ("Поборююсь! За мене Бог! Да совершиться!"), "Невольник" ("Ляхи були - усе взяли, кров новинивала, а Москалі і світ

Божий в путо закували”), “Великий льох” (“Ні, він, клятий недовірок, золота не хоче!”). Відбулася тайна українського визволення, тайна української правди, краси і волі. Тому Шевченко й назвав свій твір містерією. У середньовіччі містерією називали драматичний твір, у якому виявлялося викуплення людського роду від перщородного гріху (народження Христа, страждання, смерть і воскресіння). Шевченко назвав свій твір “Великий льох” містерією, бо в ньому він виявив тайну визволення України, її воскресіння. Перед духовими очима Шевченка відкривалася найбільша тайна: воскресіння України, воскресіння її правди, добра, волі і краси.

Три лірники — це представники українського суспільства, що живуть Україною не для України, а для себе. Три душі сиділи на хресті. Можна б думати, що це представники релігійного світогляду. Три ворони сиділи на маяку. Можна б думати, що ворони це представники тодішнього філософічного світогляду. Лірники — це люди без світогляду. Шевченко їх так характеризує:

Один сліпий, один кривий,
А третій горбатий
Йшли в Суботів про Богдана
Мирянам співати.

Сліпий, кривий і горбатий — це ознаки не лише фізичної, але й розумової і моральної убогости. Про це свідчать їх балачки про маяк, про Москалів, про льох та про співи про Богдана. Їх мета — пожива. Один з них каже:

В великій пригоді
Нам сьогодні вони стануть:
Бо там коло льоху
Базар люду насходилось,
Та й панства не трохи . . .
От де нам пожива буде!
Ану, заспіваєм
Проби ради!

Лірники (сліпий, кривий, горбатий) були фізичні, розумові й моральні каліки. Треба додати, що вони ще були лініві. На пропозицію другою лірника щось заспівати, перший лірник каже:

Та цур йому!
Лучче полягаєм
Та виспимось! День великий:
Ще будем співати.

У цій частині Шевченко характеризує ще московську захланність та безоглядність: Москалі на все дивляться очима загарбника: грабувати й руйнувати! Нема пошани до традицій поневолених народів, до їх культури, світогляду й до їх духових прагнень. Єдиний засіб панування є насилля, розбій і канчук. І грабіжники і лірники — один другого варті. Так і скінчилися на-

міри лірників. Нічого не знайшовши, московське начальство звеліло схопити лірників і випарити нагайками. Шевченко дуже влучно характеризує і московське ненажерливе начальство і лінивих, кривих, сліпих та горбатих лірників:

— Ви што делаєте, плути?
— Та ми, бачте, пане,
Співаємо про Богдана!
— Я вам дам Богдана!
Мошеннікі, дармоєди!
І песню сложілі
Про такого ж мошенніка!
— Нас, пане, навчили!
— Я вас навчу. Заваліть ім!
Взяли й завалили,
Випарили у московській
Бані - прохолоді.
Отак пісні Богданові
Стали у пригоді.

Так скінчилася московська спроба розкопати Великий Льох. Три душі і далі мусіли покутувати свої гріхи. Три ворони і далі сподівались, що другий Іван виросте і буде катам помагати. А три лірники прочуняють і далі, жебраючи, співатимуть пісні про Богдана. Шевченко закінчує "Великий Льох" пророчими словами:

Так Малий Льох в Суботіві
Москва розкопала . . .
Великого ж того Льоху
Ще й не дошукалась.

Шевченко вірив, що новий Іван Гонта виросте й розпустить правду й волю по всій

Україні. Його гаслом стане Шевченкове гасло:
Поборююсь!

За мене Бог! Да совершиться!

"Великий Льох" Шевченко написав 21-го жовтня 1845. Того ж дня написав твір "Суботів". Цю поему, без сумніву, треба розглядати разом із "Великим Льохом", він є додатком до "Великого Льоху" або, краще сказати, є його четвертою частиною, його епілогом.

Отож, "Великий Льох" фактично складається з таких чотирьох частин. "Три душі", "Три ворони", "Три лірники" й "Суботів".

"Суботів" — пісня кобзаря. Є припущення, що наголовок "Суботів" пізнішого походження; мабуть у самого Шевченка вірш мав заголовок першого рядка: "Стоїть в селі Суботіві". Це — пісня Перебенді, який, ховаючись від людей, іде на розмову з Богом, щоб пізнати Його волю й Його правду. Три душі не мали тієї ласки від Бога, бо, хоч і несвідомо, але згрішили супроти України. Три ворони не мали тієї ласки від Бога, бо вони свідомо й свавільно нехтували волю Божу і чинили зло. Три лірники не мали тієї ласки від Бога, бо вони, жебраючи, зневажали дар Божий — пісні України.

Один Шевченко, Кобзар України, мав цей дар Божий: Бога вихваляти й Божу волю

виконувати: боротися за Україну! Один він тоді міг сказати: "Поборююсь! За мене Бог! Да совершиться!"

У "Суботові" Шевченко змальовує найбільшу трагедію України: поневолення України Московщиною. Церква, де Богдан молився, "щоб Москаль добром і лихом з козаком ділився", — стала домовиною України, широкою й глибокою. Москалі все забрали, могили вже розкопують та грошей шукають. Шевченко звертається до Богдана з докором:

Отакто, Богдане!
Занапастив еси вбогу
Сироту Україну!
За те ж тобі така дяка!
Церкву - домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила, —
Байстрюки Єкатирина
Сараною сіли!

Шевченко розкриває хижі заміри московського загарбника і відчуває, як чужинці насміхаються з недолі України. Він це відчував, коли починав писати "Великий Лях", бо тоді (як мотто цього свого твору) взяв слова із 43-го псалма: "Положил еси нас поношенням сусідом нашим, подражаніє і поруганіє сущим окрест нас. Положил еси нас в притчу во язицїх, покиванію глави в людях".

Але Шевченко відчув нову волю Божу — боротися за правду і волю України. Тому й каже: "За мене Бог!" Знаючи й відчуваючи волю Божу, Шевченко каже чужинцям:

Не смійтеся, чужі люди,
Церква - домовина
Розвалиться, а з-під неї
Встане Україна
І розвіє тьому неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

Отже, зміст боротьби за Україну є: Бог, Правда і Воля! Це нове призначення України, що його виконає перший (добрий) Іван; цей зміст присягнув виконати Шевченко, кажучи: "Поборююсь! За мене Бог! Да совершиться!" Як бачимо, останні слова "Суботова" є відповіддю на мотто до "Великого Ляху". Це ще один доказ, що ці два твори є ідеологічною й формально, композиційно цілістю. Це — містерія, у якій відбувається воскресіння України, воскресіння в людських серцях Бога, Правди і Волі. Три душі, три ворони, три лірники й церква Богданова — це зовнішні ознаки містерії. Внутрішні її ознаки відбуваються в душі Шевченка, вірній Божій правді і послухній Божій волі:

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,

Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

До кінця жовтня і на початку грудня Шевченко не написав ні одного твору. Перебуваючи у Березовій Рудці, Шевченко довідався про смерть на Кавказі свого приятеля Якова де Бальмена. Тут же він написав лише два рядки поеми "Кавказ":

За горами гори, хмарами
повіті,

Засіяні горем, кровію політі.

"Наймичка"

Кінець жовтня Шевченко в Переяславі у Козачковського. Тут він був довший час, бо був хворий. Але, духове горіння Шевченка не припинялося. Після короткої перерви явився новий твір: "Наймичка" (13-го листопада 1845). І змістом і формою це перлина світової поезії. Як цей твір з'явився у душі Шевченка? Чи це була відповідь на якесь конкретне реалістично- побутове питання, чи й тут відіграло роллю духове наставлення виявити Україну, її красу й моральну силу? Шевченко горів пророчим надхненням. Його вираз: "Встане Україна і розвіє тьму неволі, світ правди засвітить, і помоляться на волі невольничі діти" вимагає конкретного прикладу. Шевченко не шукав правди, Він вірив у правду і жив прав-

дою. Цією правдою були: Бог, Україна, людина. Бог, як уже зазначено раніше, є абсолютна Правда, абсолютне Добро і Краса Україна — видіме втілення Божої Правди, Добра й Краси, а людина — живий носій цих Божих властивостей, образ Божий. Хто ж здобуде волю? Хто ж засвітить правду? Хто ж, вільний і чистий серцем, буде Бога величати й благословляти? Не грішні душі, не ворони, не лірники.

І Шевченко у "Наймичці" подає образ української людини - матері: побожної, вірної, люблячої. "Наймичку" відносять до побутових поем. З цим можна погодитися, але український побут у ній піднесено на високу моральну височінь, у якій людина бачить Боже світло, добро, красу й справедливість. У тому світлі "Наймичка" стає твором філософічно - ідеалістичним, що висотами сягає Божих висот, а глибиною сягає в найідеальніші глибини людських почувань і стремління.

Шевченко подає різні моменти з життя наймички Ганни: як вона стала наймичкою, як вона виховувала й доглядала свою дитину, як вона кожний рух свого серця еднала з Богом і дитиною, як вона страждально попросалася з сином і як вона, очищена стражданням і самовідречен-

ням, віддала Богові душу й заснула.

Коли розглядати твір у реалістично - побутовім світлі, то можна сказати, що Шевченко хотів по-людському показати добру українську людину. В Україні було кріпацтво, були пани і кріпаки, були багаті й наймити. Шевченко показує, що в українській стихії були лише люди, добрі, богобоязливі, такі люди, як Трохим, Настя, Ганна, Марко й Катерина. Під невибагливою зовнішністю були духово - багаті люди, БОЖІ ЛЮДИ! Оце й була справжня мета твору: показати, що Україна — Божа земля, а діти України — Божі люди, Божі діти! Їх вірою, їх стражданням здійсниться визволення України. Тоді:

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

При читанні твору "Наймичка" виринають різні почування: співчуття до страждання цієї матері, пошана до її витривалості тощо. Але відчувається й недоля України, страждання Наймички - України, над якою гірко плаче Шевченко:

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндрували?
За що, мамо, гинеш?

А кінець поеми "Наймичка" викликає глибоку віру в перемогу добра над злом, волі і правди над неволею й неправдою. Кінець поеми немовно трагічний і богонадійно - щасливий:

Марку, подивися,
"Подивися ти на мене!
Бач, як я змарніла?
Я не Ганна, не наймичка,
Я" . . . Та й зацімліла.
Марко плакав, дивувався.
Знов очі відкрила,
Пильно, пильно подивилась
Й сльози покотились.
"Прости мене! Я каралась
Весь вік в чужій хаті.
Прости мене, мій синочку!
Я . . . Я твоя мати!
Та й замовкла . . .

Зомлів Марко,
Й земля задрижала.
Прокинувся . . . До матері --
А мати вже спала!

Сталося повне моральне примирення з людьми і з Богом. І вираз: "А мати вже спала" звучить не оповіданням, а спокійною, вдячною й глибоко-побожною молитвою, повною віри в Божу правду й справедливість. Звучить вірою, а в тій вірі звучить глибоке пророче надхнення Шевченка, що:

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

Твір "Наймичка" є надзвичайно багатий змістом. У ньому — безмежні можливості відчуття й інтерпретації. Це твір ідеалістично - побутовий, роздумливо - філософічний і надхненню-релігійний. У цьому його краса і сила.

Кавказ

Шевченко внутрішньо росте й могутніє. Його надхнення горить з нечувано силою. Можливо, що це високе духове напруження було причиною його фізичних недомогань. Шевченкова творча сила росла вище й вище. 13-го листопада він написав "Наймичку", а вже 18-го листопада закінчив свою поему "Кавказ".

"Як уже згадано, Шевченко почав цю поему в жовтні. У Березовій Рудці він довідався про смерть Якова де-Бальмена на Кавказі й написав тоді перші два рядки поеми. Коли і де продовжував, не відомо. Закінчив її в Переяславі 18-го листопада. Присвятив поему Яковові де-Бальменові. Як мотто до поеми, Шевченко взяв слова з Єремії в церковній мові (гол. IX, 1): "Кто дасть главі моєй воду, і очесам моїм істочник слез; і плачуся день і ноц о побієнних".

Як бачимо, у поемі Шевченко плакав не за одним Бальменом, а за всіма побитими. За Бальменом плакав, бо "не за Україну, а за її ката дове-

лось пролити кров добру — не чорну; довелося запить з московської чаші московську отруту". А за всіма побитими плакав, бо Московщина цією смертю оганьбила й знасилувала вселюдську правду й волю.

Безпосередньою причиною написання поеми була смерть, друга пролита не за Україну українська кров. Але в своїй творчості Шевченко піднявся на височінь уселюдської правди й волі. З тих уже висот поет розглядає уселюдське життя, Україну й смерть друга. Кавказ стає височинню не лише фізичною, але й духово - філософічною, на якій відбувається трагедія вселюдського життя: боротьба правди й неправди, добра і зла, волі й неволі.

Заголовок "Кавказ" характеризує безпосередньо події на Кавказі. Другий заголовок міг бути: "На людських висотах". Цей заголовок характеризував би вселюдське значення питань, зачеплених у поемі. Звичайно поему "Кавказ" прийнято вважати політичною поемою, бо в ній поет виступає проти ненажерливості Московщини, яка безнастанно поневолювала інші народи, нищила їх правду й волю. Шевченко протестував проти злочинних війн московських царів, проти нищення правди й волі у світі. Поет

розкриває хижачьке обличчя московських царів, що прикривали свої хижачькі вчинки освітою, культурою, християнством тощо. До цього часу події відбувались в Україні. У поемі "Кавказ" Шевченко підіймається на вселюдську височинь (і в часі й у просторі!) і з тих уже висот, як уже сказано, розглядає й людське життя, й українське життя, й особисте життя. Міняється ідеологічна, а з нею й музична настроєвість. "Наймичка" — поема "Піаніссимо", "Кавказ" — поема "Фортіссимо". "Наймичку поет починає спокійно, лагідно:

Був собі дід та баба,
З давнього давна, у гаї над
ставом,
У двох собі на хуторі жили,
Як діточок двоє,
Усюди обоє.

І закінчує таким же примирливим спокоєм:

Прокинувся . . . До матері —
А мати вже спала.

Поема "Кавказ" починається величною картиною Кавказьких гір:

За горами гори хмарами
повиті,
Засіяні горем, кровію політі.

У тій картині фізичні властивості гір гармонійно поєднані з трагічними подіями, що там відбувались. Трагічність картини ще підсилюєть-

ся надзвичайно високою музичністю цих рядків. Цього поет досягає майстерною інструментацією (алітєрації, асонанції, паронмазії). Читачу ці рядки, читач бачить гори й криваві події, а разом із тим чує їх: чує гуркіт гармат (ор, ар, ра, ре, ро), чує плач і похоронні голосіння (хм, ті, сі, ли). На тому кривавому тлі починають розвиватися світові події: боротьба добра і зла, правди й неправди, волі й неволі. Поет оповідає:

Споковвіку Прометея
Там орел карає,
Що-день Божий довбе рабра
Її серце розбиває.
Розбиває, та не вип'є
Живущої крові, —
Воно знову оживає
І сміється знову.

Отже, у світовій боротьбі правда, добро й воля непере-можні. Шевченко з великим надхненням відповідає за всіх поневолеваних і за Україну:

Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля,
І неситий не виоре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

(“Кавказ”)

Але далі йдуть сумні запитання (внутрішньо!). Поет на них дає вже готові відповіді.

Чому ж правду ще й тепер
оганьблюють і в світі і в Україні?
Чому вороги правди
пищать у світі добро і волю?
Чому добрий і великий Бог
допускає робити ці злочини й
кривди? Шевченко сумно від-
повідає:

Не нам на прю з Тобою стати!
Не нам діла Твої судити!
Нам тільки плакати, плакати,
плакати,
І хліб насущний замісить
Кривавим потом і сльозами.
Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить",

Людина не завжди розуміє,
чому Бог допускає зло. Зло
чинить не Бог, його чинять
люди. Грабіжники поневолю-
ють, а поневолені не боро-
няться. Шевченко це бачив у
світі, бачив це і в Україні, де
Москалі поборювали правду
й руйнували волю, а україн-
ське панство бенкетувало й
після бенкетів, оп'яніле спало.
Шевченко справедливо зазна-
чує, що "кати знущаються над
нами, а правда наша п'яна
спить! "Але поет вірить, що
це панування неправди й зла
тимчасове. Він каже:

Ми віруєм Твоїй силі
І слову живому:
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Поклоняться всі язики
Во віки і віки.

Шевченко вірить, що прав-
да і воля непереможні. Пану-

вання неправди і зла тимча-
сове. Тому

покищо течуть ріки,
Криваві ріки!

Знову у Шевченковій душі
постає питання: Хто ж ці зло-
чини чинить? Хто чинить не-
правду і неволю? Тепер іде
відповідь, у якій змальову-
ються події, що відбувались
на Кавказі. Ці злочини чинять
московські царі. Шевченко
саркастично говорить:

Слава, слава
Хортам, і гончим, і псарям;
І нашим батюшкам - царям!
Слава!

Знову постають внутрішні
питання: Що діяти-чинити,
щоб не текли у світі криваві
ріки? Що діяти, щоб не гину-
ли муштровані люди, щоб не
лились сльози і кров? Шев-
ченко відповідає, що лише
боротьбою можна зупинити
злочини загарбника, захисти-
ти і правду і волю. Хто бо-
реться за правду і волю, то-
му і Бог помагає. Шевченко
у величній і врочистій над-
хненні звертається до кав-
казьких борців за правду і
волю і каже:

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті,
І вам, лицарі великі,
Богом не забуті!
Борітеся — поборете:
Вам Бог помагає!
За вас сила, за вас воля

І правда святая!

Повторюється думка з поеми "Іван Гус": "Поборюсь! За мене Бог! Да совершиться!" Коли у "Суботові" Шевченко каже, що встане Україна, то тепер каже, як вона встане:

Борітеся — поборете:
Вам Бог помагає!
За вас сила, за вас воля
І правда святая!

Це — заповіт усім поневоленим, що борються за правду і волю. Це — заповіт усім Українцям усіх часів, усіх земель, в Україні й поза Україною. Московські царі роблять подвійні злочини. Вони поборюють правду, вони оганьблюють волю. Це — злочин! Але ще більший злочин вони роблять тим, що прикривають свої хижі вчинки великими ідеями: культурою, християнством, вірою в Бога, наукою, особистою чесністю тощо. Ось як царі говорять про свої злочини:

До нас в науку! Ми навчим,
По-чому хліб і сіль по-чим. . .
Ми не погани, —
Ми настоящі християни:

Храми, ікони,
Усе добро — сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Чому ми вам —
Чурек же ваш, та вам
не кинем,
Як тій собаці? Чом ви нам
Платить за сонце не повинні!

Та й тільки ж то!
Ми малим ситі!

А що за це все грабіжництво, за всі оті злочини царі пропонують поневоленим? Нову неволю, темну й безприсвітну:

А за те,
Якби ви з нами подружились,
Багато б дечого навчились.
У нас же й світа як на те —
Одна Сибір неісходима!
А тюрм? А люду?
Що й лічить!

Од Молдаванина до Фіна
На всіх язиках все мовчить,
Бо . . . благоденствує!

Отож, за всі свої злочини царі пропонують, як нагороду, ще більшу, ще темнішу неволю: Сибір, тюрми й рабське мовчання. Це те, що вже мала Україна, чим нагородила Московщина Україну після Переяславського договору, за що Шевченко так гірко дорікав гетьманові Богданові у "Суботові":

Москалики, що зустріли,
То все очухрали . . .

Отак то, Богдане!
Занапастив еси вбогу
Сироту - Україну!

Прикриваючи свої злочини московські царі кажуть, що лише в них є справжня віра і справжня наука. Шевченко глумливо повторює в "Кавказі такі їх слова:

Ви ще темні,
Догматами не просвіщені!
У нас навчіться! У нас дери
Дери і дай,
Хоч і рідню всю забирай!

Так само злочинно прикри-
вають вони твоє грабіжництво
наукою:

У нас — чого то ми
не вмієм?

І зорі лічим, гречку сієм,
Французів лаєм, продаєм
Або у карти програєм
Людей, — не негрів, а таких
Таки хрищених. та

та — простих.

Ми не Гішпани! Крий нас,

Боже,

Щоб крадене перекупать,
Як ті Жиди: ми по закону!

Як останнє оправдування,
царі використовують право:
закон! "Ми по закону!" — ка-
жуть. Шевченко на всі зло-
чинні оправдування відпові-
дає гарячим обвинуваченням,
де правдиво характеризує і
московську справедливість за-
кон, і московську віру в Бо-
га - християнство, і просві-
ту - науку. Про московську
справедливість Шевченко у
"Кавказі" пише:

По закону Господньому
Ви любите брата?
Суєслови, лицеміри,
Господом прокляті!
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу,
Та й дупите по закону

Дочці на кожушок,
Байструкові на придане,
Жінці на патинки,
Собі ж на те, що не знають
Ні діти, ні жінка!

Про московську віру в Бо-
га й московське християнство
Шевченко далі каже:

За кого ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих? Чи за слово
Істини? Чи, може,
Щоб ми з Тебе насміялись?
Воно ж так і сталося!

Храми, каплиці, і ікони,
І ставники, і мирра дим,
І перед образом Твоїм
Неутомленії поклони —
За кражу, за війну, за кров, —
Щоб братню кров пролити
просим,

А потім в дар Тобі приносим
З пожару вкрадений покров!

Московщина обернула у
злочин право - закон, у зло-
чин обернула й просвіту-нау-
ку:

Просвітились! Та ще й других
Хочем просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям!
Все покажем, — тільки дайте
Себе в руки взяти.
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як їх носить і як плести
Кнути узловаті, —
Всьому навчим! Тільки дайте
Взяти свої гори.
Останнії, бо вже взяли
І поле, і море.

Така доля спіткала й Україну, що необачно дала себе Московщині в руки. Шевченко у поемі "Невольник" каже:

Ляхи були — усе взяли,
Кров повипивали,
А москалі і світ Божий
В путо закували.

Московські царі нищили неправдою правду, лицемірством віру в Бога й Сина Божого, тюрмами й кайданами справедливість і волю. Хто це чинить? Московщина й її володарі - царі. Перед очима уесь час стоять окривавлені гори й московські кати-царі:
За горами гори,
хмарами повиті,

Засіяні горем, кровію політі.
Отам то милостиві ми
Ненагодовану і голу,
Застукади сердешну волю
Та й цькуємо. Лягло кістьми
Людей муштрованих чимало...
А сліз? А крові? Утопить
Всіх імператорів би стало
З дітьми і внуками, втопить
В сльозах удових...

А дівочих,
Пролитих шишком серед почі?
А магірніх гарячих сльоз,
А батьківського, старих,
кривавих?
Не ріки — море розлилось,
Огнєне море! . .

Слава, слава
Хортам, і гончим, і псарям,
І нашим батюшкам-царям!
Слава!

Шевченко піднявся на верхів'я світу, на верхів'я, де ро-

диться віра, де людина від Бога дістає заповіді, де людина бачить, як правда змагається з неправдою, добро із злом, воля з неволею, життя із смертю. Цим величним образом Шевченко починає свою поему:

За горами гори,
хмарами повиті,
Засіяні гером, кровію політі.
Споконвіку Прометєя
Там орел карає,
Що-день Божий довбе ребра
Й серце розбиває;
Розбиває, та не вип'є
Живущої крові,
Воно знову оживає
І сміється знову.

Покищо ще ллються кривавії ріки, покищо ще морями розливаються по землі кров і сльози, але правда переможе неправду, воля переможе неволю, слава Божа переможе ганьбу й прокльони:

Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля,
І неситий не вноре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

Шевченко вірує в славу Божу й у справедливу силу Божу. Вірить, що правда Божа переможе й пануватиме по цій землі:

Ми віруєм Твоїй силі
І слову живому:

Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Поклоняться всі язики
Во віки і віки.

У Божій правді й у Божій
волі встане й Україна, як про
це з пророчим надхненням ка
же Шевченко у "Суботіві":

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

У всіх своїх творах, як ба
чимо, Шевченко виявляє гли
боку віру в Бога, в Бо
жу правду, в Його волю, в
Його доброту і справедли
вість. У минулих творах Шев
ченко бачив боротьбу добра
і зла в Україні. Московщина
— зла сила, що поборювала
правду й волю. Україна —
— добра сила, що боронить
правду й волю, перемагає
темноту й неволю, розсвічує
світло правди; що в молитвах
всичає Бога і Його найбіль
ший дар — волю. Ця віра від
чувається в останній частині
поєми "Кавказ". Чому Шев
ченко так трагічно пережив
смерть друга Якова - Бальме
на? Шевченко останню части
ну поєми присвячує Якову де
Бальменові. Він відповідає на
це питання:

І тебе загнали, мій друже
єдиний,
Мій Якове любий!
Не за Україну,

А за її ката довелося
пролити
Кров добру — не чорну;
довелося запить
З московської чаши
московську отруту!

Яків де-Бальмен упав не за
Україну, не за правду, не за
волю, а за її ката, за ката
всесвітньої й української
правди й волі: за Московщи
ну! Тілом Яків де-Бальмен
ліг на Кавказі, але душею жи
тиме в Україні. Шевченко про
сить:

О, друже мій добрий,
друже незабутий!
Живою душею в Україні
вітай;
Літай з козаками
понад берегами.
Розриті могили в степу
назирај,
Заплач з козаками дрібними
сльозами
І мене з неволі в степу
виглядай!

Шевченко просить де-Баль
мена доглядати все те, над
чим він сам так гірко плакав у
"Розритій могилі", у "Сні" та
в інших своїх творах. Шевчен
кова віра в правду й волю не
переможна. У світі течуть крі
ваві ріки, але правда й воля
запанують на цім світі. Вона
запанує і в Україні! Шевчен
ко віддає Україні всі свої сло
ва, усю свою віру і каже:

А покищо — мої думи.
Моє люте горе

Сіятиму: нехай ростуть
Та з вітром говорять . . .
Вітер тихий з України
Понесе з росою
Тії думи аж до тебе;
Братньою сльозою
Ти їх, друже, привітаєш,
І могили, стени, гори,
І мене згадаєш.

Згадуючи де Бальмена, Шевченко покидає верхів'я Кавказу, покидає вселюдські верхів'я і знову вертається в Україну, знову живе українськими могилами степами, горами, живе українською правдою й волею; живе боротьбою України за правду й волю — свою й усесвітню! У поемі "Кавказ" Шевченко ідеологічно виріс з українського ґрунту на вселюдську філософічну височінь. Це було надзвичайно велике духовне напруження й горіння.

До характеристики ідеологічних властивостей цієї поеми треба ще додати, бодай коротеньку, характеристику її формальних властивостей. Особливо важно звернути увагу на композиційні властивості твору, бо це гратиме роль при характеристиці "Псалмів Давидових". У минулих творах ("Сон", "Сова", "Невольник") композиція реалістична: це — оповідання, де головні мотиви поем пов'язані перехідними мотивами зв'язуючими, поясняльними. Уже в творі "Великий льох" цих перехідних мотивів нема. Тут поет розбиває твір на окремі

частини і дає цим частинам окремі заголовки ("Три душі", "Три ворони", "Три лірники"). Твір "Кавказ" складається з окремих частин (лише з головних мотивів), але ці частини не пов'язані перехідними мотивами. Ці окремі частини пов'язані між собою внутрішніми питаннями і є відповідями на ці внутрішні питання. Чому панує зло? Хто чинить зло? Чому відбувається боротьба між добром і злом? Хто чинить зло? Це все — внутрішні питання, на які Шевченко в окремих частинах дає відповіді. Ця оригінальна композиція нагадує пізніші імпресіоністичні композиції, де також головні мотиви не були пов'язані між собою перехідними мотивами. Ріжниця є лише в тому, що в тому, що в імпресіоністичних творах перехідні мотиви були б додатками, а в поемі "Кавказ" вони є композиційними питаннями, що стоять перед головними мотивами (відповідями) і так пов'язують окремі частини в одну мистецьку цілість. Інші формальні властивості вимагають окремого розгляду. Ці властивості надзвичайно багаті й різноманітні. Це можна було помітити при коротенькій характеристиці перших двох рядків поеми. Це твір високомистецький і своїми ідеологічними і своїми формальними властивостями (ідеологічна височінь і повнота, над-

хнення музичність і вразливо-яскрава образність). Ці самі композиційні властивості будуть у "Посланії" і в "Псалмах Давидових".

Шевченко закінчив поему "Кавказ" 18-го листопада 1845. Знову була коротка перерва. 22-го листопада 1845 Шевченко післав свою поему "Іван Гус" визначному чеському ученому Шафарикові й додав до посми "Посланіє" (Посланіє" славному П. І. Шафаріку"). Шафарік був автором славнозвісного твору "Слов'янська старовина" ("Slovanske Starozitnosti"), у якому між усіма слов'янськими країнами була згадана й Україна.

Світогляд Шевченка ріс у височінь ("Кавказ") і в широчінь. Ще в 1843-му році (3-го жовтня, у Березані) він читав "Русалку Дністрову". Це безперечно сприяло поширенню його національного світогляду. Телер його світогляд поширився на весь слов'янський світ. Шевченко каже:

Слава тобі, любомудре,
Чеху-Слов'янинне,
Що не дав ти потонути
В німецькій пучині
Нашій правді! Твоє море
Слов'янськеє, нове,
Затога вже буде повне,
І попливе човен
З широкими вітрилами
І з добрим кормилом,
Попливе на вольнім морі,

На широких хвилях.
("Посланіє П. І. Шафаріку").

Творчий грудень 1845

Кажуть, що Шафарік розплакався, коли прочитав Шевченкове "Посланіє". Оживав новий світ: слов'яницина й Україна. При кінці листопада 1845 Шевченко остаточно оформив свою працю в Археологічній Комісії й дістав офіційне відрядження для праці на Чернігівщині й на Полтавщині. На початку грудня 1845 Шевченко виїхав туди на працю. Тоді, на початку грудня поет з Переяслава переїхав жити у село В'юниця, недалеко від Переяслава. Це був хутір, що належав симпатичним поміщикам Самойловим. Тут Шевченко пробув майже до кінця грудня 1845. Написав тут твори: "Посланіє" (13-го грудня), "Холодний яр" (17-го грудня), "Давидові Псалми" (19-го грудня), "Маленькій Мар'яні" (20-го грудня), "Минають дні" (21-го грудня) і "Три літа" (22-го грудня). Дня 23-го (чи 24-го) грудня поет занедужав і переїхав із села В'юниця у Переяслав до Козачковського, де 25-го грудня написав свій "Заповіт". Грудень був надзвичайно багатий на особисті переживання й на постичну творчість.

"Посланіє"

Отже, перший твір, що по-

явився у грудні, було "Послання" ("До мертвих і живих і ненароджених земляків моїх, в Україні й не в Україні сущих, моє дружнє послання"). Уже цей заголовок показує, що Україна для Шевченка була неподільна ані в часі ані в просторі. Вона для Шевченка така ж неподільна, як неподільна Божа правда й Божа воля, бо ж Україна була для нього, як уже сказано рзніше, втіленням Божої правди, Божої волі й Божої краси на землі.

Загально прийнято вважати, що "Послання" політично-дидактична поема. Шевченко у ній звертається до українського панства з навчанням, як треба любити Україну, як треба жити й що треба жити й що треба робити, щоб Україна стала вільною. Проф. Степан Смаль-Стоцький вважає, що "Послання" є синтезою Шевченкових думок про визволення України, є живою програмою національно-культурною, соціальною й політичною, у якій зовсім виразно визначена мета, політичний ідеал, означені зовсім певні завдання і подані засоби для здійснення ідеалу. Це правдивий національний заповіт Шевченка".

Для більшого зрозуміння й відчуття поеми треба знову почати від характеристики світогляду Шевченка. На самому початку уже зазначено,

що цей світогляд був ідеалістичний. Це — світогляд усього українського народу від найдавніших часів. У християнстві ідеалістичний світогляд українського народу знайшов своє повне завершення, чистоту, світло й радість. Тож конкретно ідеалістичний світогляд Шевченка був християнський світогляд, з його надхненням, вірою, чистотою й радістю.

Як ми уже бачили, український нарід у своїх практичних вчинках завжди виходив від Бога, завжди керувався моральними засадами християнської науки. Практичне життя українського народу було практичним здійсненням Христової науки в Україні (свята, обрядові пісні, думи, родинне життя, щоденна праця тощо).

Головні засади християнської науки висловлено в двох заповідях: "Люби Бога всім серцем своїм, всією душею своєю і всією силою своєю" і "Люби ближнього, як самого себе". У "Господній молитві" сказано: "І прости нам провини наші, як і ми прощаємо провинникам нашим". Християнські засади вимагали від вірних: не судити, а рятувати; не карати, а потішати; не поневольвати, а визволяти; не обманювати, а до правди вести; не вбивати, а в ім'я Бога оживляти; не руйнувати, а в ім'я Боже і на

славу Богу творити; не злословити, а молитись, - жити Богом, для Бога, виявляти Богу правду, здійснити Боже добро, оспівувати Богу красу, величати й благословляти Богу повноту і досконалість Український нарід жив тими засадами й здійснив їх ідеали у своєму практичному житті. Християнський ідеалізм був ідеалізмом усього українського народу.

Тому Шевченко у "Розритій могилі" звертається до України з питанням:

Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок лепєвних
Звичаю не вчила?

Бог — перше питання і в молитві й у практичному житті. У ньому початок і кінець, народження і смерть, — у ньому все життя, всі думки, почування і вчинки.

Найбільшу журбу Шевченко висловив у поемі "Іван Гус":

О, Боже! Суд Твій правий
всує,

І всує Царствіє Твоє!
Розбійники, людоїди
Правду побороли,
Осміяли Твою славу,
І силу, і волю!
Люди стогнуть у кайданах,
Немає з ким взятись,
Розкуватись одностайне,
Односердне стати
За євангеліє правди,
За темнії люди.
Нема кому! Боже, Боже!
Чи то ж і не буде?

Це були слова Шевченка й про Україну. Шевченко питався й знову устами Гуса відповідав: "Поборюсь! За мене Бог! Да совершиться!" Його мрія: "стати за євангеліє правди, за темнії люди!"

Що робила Московщина? Вона злочинно використовувала християнство для прикриття своїх злочинів. Московські царі називали себе християнами, але чинили нехристиянські вчинки: не рятували, а судили; не потішали, а карали; не давали; не давали, а грабували; не помагали, а використовували; не визволяли, а поневолювали; не вели до правди, а обманювали; не оживляли ім'ям Божим, а вбивали; не творили в ім'я Боже, а руйнували; не молилися, а злословили, зневажали Бога, огнєблювали Його повноту і досконалість. Тому Шевченко у "Кавказі" питається:

За кого ж Ти розпинався,
Христе, Єсиє Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? Чи, може,
Щоб ми з Тебе насміялись?
На всі свої сумні й трагічні
питання Шевченко у "Кавказі"
відповідає:

Воно ж так і сталося!
Храми, каплиці, і ікони,
І ставники, і мирра дим,
І перед образом Твоїм
Неутомимій поклони
За кражу, за війну, за кров, —

Щоб братню кров пролити
просим,
А потім в дар Тобі приносим
З пожару вкрадений покров!

Так на уселюдських верхів'ях Шевченко побачив правдиве обличчя Московщини й України: християнська Україна ("молилася, турбувалася") і хижа Московщина ("щоб братню кров просити просять, а потім в дар Тобі приносять з пожару вкрадений покров"); Україна -- втілення Божої правди на землі, а Московщина -- втісне зло, несправда й лицемірство.

Але на верхів'ях Шевченко відчув, що "не вмирає душа наша", що "встане правда, встане воля, і Тобі одному поклоняться всі язики во віки". Шевченко, побувавши на уселюдських верхів'ях, знову опинився в Україні. Який же жаль наповнив його душу, коли він побачив, що Україну поневолюють та оганьблюють не лише московські царі, але й свої, — діти України! Це -- другі Івани, які народилися, щоб катам помагати. Це -- ті, що їм Московщина золотом розгоп-леним залгла очі. Це ті, що їм Московщина своїми "посадами" ("чинами") скрутила руки. Вони помагали "Москалеві господарювати та з матері полатану сорочку здіймати". Це ті, про котрих Шевченко писав у "Сні":

Україно! Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молодії,
Чорнилом політі,
Московською блекотою,
В німецьких петлицях
Заглушені! Плач, Україно,
Бездітна вдовице!

Україна — бездітна вдовиця. Були діти, але пішли на чужу роботу. Це — українське панство! Це — нащадки колись славної козацької старшини, з якими прийшлося Шевченкові зустрітись на Лівобережжі. Були між ними й добрі люди, але більшість зрадила Україну, зрадила рідну віру, рідні традиції й прийняла чужу віру, чужі традиції, стала московськими наймитами. За Московщиною й ці українські пани не рятували українських братів, а судили, не потішали, а карали, не давали, а грабували, не визволяли, а поневолювали, не молились, а Господа зневажали.

Це була страшна трагедія, і Шевченко відгукнувся на неї "Посланиєм до мертвих, і живих, і ненароджених, в Україні й не в Україні суших". Як бачимо, Шевченко писав безпосередньо до тодішнього українського панства, що грішило, завівши кріпацтво й помагаючи Москалеві "із матері полатану сорочку здіймати". А найбільше Шевченко нарікав на кріпацтво. Були між панамі й такі, що на словах любили Україну, її правду й во-

лю, але це були порожні слова, бо в житті ці пани цих слів не здійснювали: хилилися перед неправдою, виконували волю Московщини й утискали рідних людей - кріпаків.

Тому Шевченко взяв до свого "Послання" слова із "Соборного послання апостола Івана в церковно - болгарським перекладі: "Аще кто речет, яко люблю Бога, а брата ненавидит, лож есть". Отже, хто каже, що любить Україну, а брата поневолює, той каже неправду.

У Шевченковім ідеалізмі неподільно поєднувалися Бог, Україна й людина. Хто казав, що любить Бога, а зневажав Україну й людину, --- той казав неправду. Хто казав, що любить Україну й людину, а Бога зневажав, той казав неправду. Хто казав, що любить людину, а Бога й Україну зневажав, той казав неправду.

Бог у Шевченка --- абсолютна правда, добро й краса. Україна --- видиме втілення цих Божих властивостей, а людина --- їх живий носій (образ Божий). Бог, Україна й людина для Шевченка неподільна правда, неподільне добро й неподільна краса. Від Бога все --- Україна й людина! Вони ж і для Бога: щоб виявляти його правду, здійснити його добро, осілювати його красу, величати й благословляти його повноту й досконалість.

Так відчував Шевченко похристиянському Бога, Україну

й людину. Так він їх бачив на Кавказі, на світових верхів'ях у поемі "Кавказ". Тепер він опинився в Україні, на українських висотах - просторах.

Побачив Шевченко гірку дійсність в Україні і гіркими словами цю дійсність змальовує. Він каже:

І світає, і смеркає,
День Божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаяний,
І день і ніч плачу
На розпуттях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає;
Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують
І Господа зневажають, ---
Людей запрягають
В тяжкі ярми; орють лихо,
Лихом засівають.
А що вродить? Побачите,
Які будуть жнива!

Настрій в дечому подібний до того, що виявляється у перших двох рядках поеми "Кавказ". Там людей убивають:

За горами гори, хмарами
повиті,
Засіяні горем, кровію політі,

У "Послання" людей не вбивають, але
запрягають

В тяжкі ярма; орють лихо,
Лихом засівають.

Хто чинить лихо на Кавка-

зі, Шевченко відповів: моск-
ковські царі! І в "Посланні"
повстають внутрішні питання:
Хто оглух? Хто не чує? Хто
кайданами міняється й прав-
дою торгує? Хто Господа зне-
важає? Хто запрягає людей
в тяжкі ярма, оре лихо, ли-
хом засіває? Безпосередньої
відповіді на ці питання Шев-
ченко не дає. Ми пізнаємо тих
злочинців по тому, що Шев-
ченко до них звертається з
докором і називає їх недо-
людками та дітьми юродиви-
ми:

Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
На свою Україну,
Полюбіте щиром серцем
Велику руїну!
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте,
Того, що не має
І на небі, а не тільки
На чужому полі . . .
В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля!

Отже, що робити, щоб жни-
ва не були гарячі? Треба пер-
естати кайданами мінятися,
правдою торгувати і Господа
зневажати; треба жити щас-
тям людей, добром України і
славою Бога. Треба полюбити
Україну, яку вони, недолюдки
і юродиві діти, зруйнували;
треба брататися з людьми,
яких вони запрягли у ярма;
треба перестати орати лихо і
лихом засівати; треба Бога

величати й благословляти. То-
ді в своїй хаті буде своя
правда, і сила, і воля. Треба
перестати шукати у чужому
краю свою правду, шукати її
на небі й на чужому полі.
Вона в серці! Своя правда,
своя сила й своя воля в серці,
серце в любові, а любов у за-
коні Вічного. Бог сотворив
людину й оселився у її серці.
Тож і жити треба правдою
свого серця: Богом, рости від
Бога до Бога. А найближчі
дороги до Бога є любов до
людини й до рідного краю —
України.

Так щасливо поєднуються
найбільші для Шевченка свя-
тощі: Бог, Україна й людина.
Це є правда, і сила, і воля.
Це є здійснення у своїй хаті
своєї правди, своєї сили й
своєї волі. У Шевченка своя
хата — в серці, бо й Україна
в серці, серце в любові, а лю-
бов у законі Вічного. Тому
Шевченко каже:

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра . . .

Який же гріх чинили укра-
їнські недолюдки супроти Ук-
раїни, її правди і її волі? Во-
ни шукали доброго добра не
в Україні, не у власному серці,
а по чужих краях. Шевченко
каже їм:

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесь на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого, волі, волі,

Братерства братнього.

Дарма шукали. Чужа правда не гріє. Правда, що виросла з чужого, не з українського серця, веде не до щастя рідної людини, не до слави України і не до правди Рідного Бога. Чужа правда в Україні - - порожні слова, неволя, кріпацтво й безбожність. Пішли недолюдки в чужину шакати правди. Що ж сталося? А ось що:

Найшли,
Несли, несли з чужого поля
І в Україну принесли
Великих слів велику силу
Та й більш нічого.

І поет гірко дорікає недолюдкам за їх лицемірство:

Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонялись,
І хилитесь, як і хилились,
І знову шкуру дерете
З братів незрячих, гречкосіїв,
І сонця правди дозрівать
В німецькі землі, у чужії
Претесья знову.

Сталася зрада своєї правди, своєї сили й своєї волі: Бога, України й людини.

Обурений поет проклинає зрадників і каже:

Ох, якби то сталось,
щоб ви не вертались,
Щоб там і здихали,
де ви поросли!
Не плакали б діти,
мати б не ридала,
Не чули б у Бога вашої хули!

Шевченко проклинає зрадників і грозить їм:

Схаменіться! Бульте люди,
Бо лихо вам буде:
Розкуються незабаром
Заковані люди;
Настане суд! Заговорить
І Дніпро і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших.

Поет грозить, просить схаменутися й вернутися до рідної правди, до рідного Бога, до рідного краю України й до рідної поневоленої людини. Просить вернутися до рідної віри й її заповітів:

Умійтеся! Образ Божий
Багном не скверніте!
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тільки, щоб панують —
Бо невчене око
Загляне їм в саму душу
Глибоко, глибоко . . .
Дізнаються небожата,
Чия на вас шкура,
Та й засудять, — і премудрих
Немудрі осудять.

Постають перед Шевченком знову внутрішні питання: Як же це сталося, що ці юродиві діти України пішли шукати правди у чужі краї? Як же це сталося, що вони власних братів запрягли у ярма, орали лихо й лихом засівали?

Сталось все це через те, що вони забули рідну мудрість: Бога! Перестали вірити в Бога, виявляти Його правду,

здійснити Його добро, оспівувати Його красу, величати й благословляти Його повноту і досконалість. Забувши Бога, вони забули Його заповіді: не судити, а рятувати; не карати, а потішати; не грабувати, а давати; не поневолювати, а визволяти; не вбивати, а Богом оживляти; не руйнувати, а в ім'я Боже й на славу Божу творити; не злословити, а Бога величати й благословляти; не обманювати, а любити Бога всім серцем своїм, всією душею своєю, всією силою своєю, любити ближнього, як самого себе! Вони пішли у німецькі землі, а в німецьких землях пішли за німецькою правдою: за правдою філософів Фіхтс, Шеллінга, Гегеля та Гете. Сталося те, що мало статися без рідної правди, без рідної сили та волі. Мефістофель Йогана Гете водив їх зневірливими стежками і завів у Вальпургієву ніч чарівниць аж у безодню, в царство сатани, в царство темноти і вічної безнадії.

Чужа наука веде до чужої правди, до чужої сили й до чужої волі. До власної правди, сили й волі веде лише власна мудрість. Тому Шевченко каже:

Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя;
А то залізете на небо:
"І ми - не ми, і я — не я!

І все те бачив, все те знаю:
Немає пекла ані раю,
Немає й Бога, тільки я
Та кунцій німець узловатий,
А більш нічого".

Так недолюдки, забувши Бога, забули все: рідний край, своє національне ім'я, свою мову, свою історію, свої традиції — все! Шевченко сумно зазначає:

Так ось як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І нам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу.

Сталося те, що мало статися від чужої правди, сили і волі:

Доборолась Україна
До самого краю:
Гірше Ляха свої діти
Її розпинають;

Замість пива праведною
Кров із ребер точуть, —
Просвітити, кажуть, хочуть
Материнські очі
Современними огнями,
Повести за віком.
За Німцями недоріку,
Сліную каліку.

По всій Україні запанували:
чужий Бог, чужа правда, чужа сила й чужа воля! А недолюдки, як казав поет на початку поеми, чинять злочини:

Кайданами міняються,
Правдою торгують
І Господа зневажають, - -
Людей запрягають

В тяжкі ярма; орють лихо,
Лихом засівають.

Тому справді:

Добролась Україна
До самого краю:
Гірше Ляха свої діти
Ї розпинають.

Такі страшні наслідки були
від панування чужої правди,
чужої сили й чужої волі в Ук-
раїні: запанували зло, без-
божність, кайдани, темнота і
зрада.

Що ж робити, щоб зникли
з України чужа правда, си-
ла і воля? Треба, щоб у кож-
не українське серце верну-
лась своя, українська правда:
любов до Бога, любов до Ук-
раїни й любов до людини.
Шевченко просить земляків:

Учіться, брати мої,
Думайте читайте,
І чужому наачайтесь, —
Ї свого не цурайтесь.

Ми вже бачили, яка страш-
на трагедія відбувається у
серці, як людина перестає жи-
ти своєю мудрістю: занепадає
віра в Бога, а з нею занепадає
й любов до України й людини.
Шевченко нагадує, як тяжко
карається гріх супроти Укра-
їни:

Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люди цураються,
В хату не пускають,
Свої діти, — як чужії,
І немає злому

На всій землі безконечній
Важка була минута слава,
повна сліз і зради, і лише
взаємною любов'ю Українців
може здійснитися воля Украї-
ни. Тому Шевченко просить:

Обліміте ж, брати мої,
Найменшого брата,
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!
Благословіть дітей своїх
Твердимися руками,
І обмитих поцілуйте
Вольними устами
І забудеться срамотня,
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, вечірній,
Новий засіє . . .
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

Продунало слово україн-
ської правди, сили і волі. За-
сіяло нове світло, повне віри
в Бога, повне любови до Ук-
раїни й людини. Як колись на
вселюдських висотах, так те-
пер в Україні лунали пророчі
слова Шевченка:

Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І неситий не виоре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога".

Ожили розриті могили, пе-
рестали плакати матері й діти,
перестали свої юродиві діти

кайданами мінятися, правдою толгувати і Господа зневажати. Щасливо почали всі рідше поле орати з надією й вірою, що й щасливі жнива прийдуть, так, як писав Шевченко в "Суботіві":

Встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти.

Над усім минулим України, над усім її сучасним і майбутнім, і мертвим, і живим, і некародженим, в Україні й не в Україні суцям, - лунають радісні слова великого українського Пророка:

І забудеться срамотня,
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний не вечірній,
Новий засіє . . .
Обнімійся ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

Так запанує в своїй хаті
своя правда, і сила, і воля!

Холодний Яр

Треба ще додати, що композиційні властивості "Послання" такі самі, як і в "Кавказі". Про це вже сказано при характеристиці поеми "Кавказ".

17-го листопада Шевченко написав твір "Холодний Яр". Цю поему можна вважати продовженням "Послання". У "Посланні" Шевченко зверта-

ється більше до тих, що він називав їх недолюдками й дітьми юродливими. Це ті, що забули українську правду, силу і волю; що вони кайданами мінялися, правдою торгували й Господа зневажали. Зневажаючи Господа й Україну, ці недолюдки зневажали в розмовах і тих, що боролися за українську правду. Про гайдамаків вони, як пише Шевченко в "Холодному Ярі", казали:

Гайдамаки --- не воїни, ---
Розбійники, вори,
П'ятно в нашій історії!

Шевченко на це відповідає:

Брешеш, людоморе;
За святу правду, волю
Розбійник не стане,
Не розкує закованих
У ваші кайдани
Народ темний; не заріже
Лукавого сина;
Не розбіє живе серце
За волю України!

Кожна краплина крові, пролита за правду й волю України, була свята для Шевченка, а кожний борець за правду й волю України був для Шевченка героєм і посланцем Божим. Оцінюючи справедливо ганебну роль українського панства в Україні, Шевченко ще востаннє додає:

Стережіться ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо. Дурить дітей
І брата сліпого,

Дурить себе, чужих людей,
Та не дурить Бога!

Так закінчив Шевченко своє звернення до ворогів української правди й волі, ще раз підкресливши, що правда України — Божа правда. Тому, кінчаючи "Послання" і "Холодний Яр", Шевченко ще раз міг з повною свідомістю промовити:

Поборюсь!
За мене Бог! Да совершиться!

А з Шевченком могли повторити ці слова всі ті, що боролися за Україну, щоб у своїй хаті панували своя правда, і сила, і воля!

Псалми Давидові

Такі думки висловлював Шевченко у минулих творах про Україну перед самим собою, перед світом і перед власним народом. Залишилося тепер найтяжче: стати перед Богом і сказати йому про Україну, про її правду, її силу й її волю. Це він зробив у "Псалмах Давидових". Тому їх треба вважати продовженням творчої послідовності Шевченка у 1845-му році, верхів'ям його думання й світовідчування.

Від "Розритої могили" Шевченко безнастанно ріс і врешті опинився із своїми питаннями (пройшовши через твори: "Чигирин", "Сова", "Сон", "Пустка", "Н. В. Гоголю", "Єретик", "Невольник", "Ве-

ликий Лях", "Суботів", "Наймичка", "Кавказ", "Послання", "Холодний Яр") перед Богом, щоб почути відновдід від Творця світу і дати йому свої відповіді-молитви про Україну, її правду, її силу й її волю. Духово — це найважчий момент у творчості Шевченка. Цього моменту не можна побачити фізичними очима, його не можна побачити розумовими очима. Цей момент можна побачити лише духовними очима. Тоді "Псалми" набирають свого правдивого значення, правдиво виявляють світогляд Шевченка, його ідейну, духову повноту, й послідовність його творчості у збірці: "Три літа".

Переходячи до характеристики "Псалмів Давидових" Шевченка, треба ще раз з особливою увагою пригадати, що Шевченко був людиною глибоко релігійною. Треба ще раз переглянути місця, де сказано, як дивився Шевченко на Україну, людину й на людські відносини. У цій праці уже тричі згадано про релігійність Шевченка. Згадано так, як цього вимагала творчість Шевченка. Тепер про релігійність Шевченка треба згадати повніше й докладніше й докладніше, — так, як цього вимагають його "Псалми Давидові".

Шевченко жив Богом, і всі його вчинки виявлялися в світлі Божих заповітів. Отже,

відношення до життя було не індуктивне, а дедуктивне: все від Бога й для Бога! Найбільші святощі в світогляді Шевченка, як уже зазначено раніше, були: Бог, Україна й людина. Основні засади Шевченкового філософічного й морального світогляду були християнські засади. Про це вже говорилося при характеристиці поеми "Кавказ", де виявилось, що Шевченко обвинувачував московських царів найбільше за те, що вони порушували моральні засади християнської науки. Отже, конкретно Шевченко був своїм ідеалістичним світоглядом християнин. Він вірив у ці засади, керувався ними у своїм житті й величав їх у своїй поетичній творчості.

Очевидно, Шевченко не був ані чернець ані теолог. Він був лише добра й глибоко-віруюча людина, — добрий, глибоко-віруючий Українець. Тому він сприймав релігійно-моральні засади й виконував їх по-своєму, так, як навчали його українські традиції, сердечно щирі й естетичні. В його переконанні вони були повною протилежністю польських і московських традицій, ворожих засадам християнської етики ("Гайдамаки", "Кавказ").

Світоглядові Тараса Шевченка присвячено вже багато наукових праць. Одні до-

казують, що Шевченко був повний атеїст, дивлячись, хто і якими очима дивився на Шевченка й на його творчість. Одні бачили Шевченка лише фізичними очима, тому й характеризували Шевченка лише як фізичну істоту (матеріялісти). Другі дивилися на Шевченка розумовими очима, тому й характеризували Шевченка лише з висот свого політичного чи філософічного світогляду. Останні визнавали, що Шевченко був людина віруюча, але в практичній діяльності його віра, мовляв, була пасивна й відокремлена від практичного життя. Вона ніби обмежувалась лише Шевченком і його власним внутрішнім життям.

Тому й не диво, що при характеристиці збірки "Триліта" вони або зовсім обминали "Псалми Давидові", або характеризували їх, як переспіви або самостійні релігійні твори, без зв'язку з іншими творами збірки. Небагато було тих, що дивилися на Шевченка духовними очима і характеризували Шевченка з духовних висот, з Божих висот.

Богом і Божими заповідями просякнуте у Шевченка все: і приватне життя, і поетична творчість, і соціальне життя, і національне життя - все! Все від Бога й для Бога! Тому "Псалми Давидові" набирають у цих дослідників дже-

рельного значення. Вони характеризують Шевченка, як Божого Посланця, що виконує Божу волю й навчає людей, як виконувати Божу волю, щоб у своїй хаті запанували своя правда, і сила, і воля. У цих дослідників "Псалми Давидові" набирають більшого значення. Вони — джерело його почувань, думок і вчинків, хоч про повне значення "Псалмів Давидових" у збірці "Три літа" відповідної праці ще не появилось.

У "Кобзарі" слово Бог зустрічається 758 разів. Скрізь Шевченко виявляє покору волі Божій: жити й творити в ім'я Боже й на славу Божу, виявляти Божу правду, здійснити Боже добро, оснівувати Божу красу, величати й благословляти Божу повноту й досконалість. Так само скрізь у його творчості панують християнські моральні засади.

Правда, трапляються в творчості Шевченка вирази, де виявляється критичне ставлення до Бога, а іноді й бунтарське, але цих виразів було дуже мало так, як і зневірливих моментів у житті Шевченка було мало. Треба ще додати, що (як це не дивно!) і ці вирази випливали з глибокої віри в Бога: що Бог є, що Він є Творець світу, що Він є справедливий Суддя світу. Ці вирази були викриком болю Шевченка й його людським жалем. Це були вирази

людини, що дивилася іноді на життя із становища тимчасових потреб, не розуміючи плянів і призначень Вічного.

Але, це були моменти. Вони швидко минали, і в світогляді Шевченка знову панувала віра, що щастя, правда й Україна в серці, серце в любові, а любов у законі Вічного. Світогляд Шевченка був наскрізь додатній, християнський.

Шевченко завжди вірив і молився. Молитвою він величав Бога, у молитвах він звертався до Бога із своїми проханнями, у молитвах розмовляв з Богом, шукав у Бога ради-поради на різні життєві питання та пригоди. Своє відношення до Бога Шевченко дуже гарно висловив у творі "Перебендя". Перебендя живе Богом і з Богом. Він між бідними найбідніший:

Понід тинню сіромаха
І днює й ночеує,
Нема йому в світі хати,
Недоля жартує
Над старою головою,
А йому байдуже!
Сяде собі, заспіває:
"Ой, не шуми, луже!"
Заспіває та й згадає,
Що він сиротина,
Пожуриться, посумує,
Сидячи під тинном.

Мета життя Перебенді — потішати людей. То ж і співає їм пісень, що найбільше радості приносять або втихомирюють жалі й страждання:

Про тополю -- лиху долю,
А потім -- "У гаю";
На базарах про "Лазаря",
Або, щоб те знали,
Тяжко, важко заспіває,
Як Січ руйнували.

Перебендя --- національний учитель, що оживлює своїми піснями людські серця, що навчає любити Бога, Україну й людину. Виконавши свої обов'язки перед людьми, Перебендя йде на розмову з Богом, щоб Йому подякувати, щоб з Ним порадитись, щоб Його благословити, щоб звеличити Його повноту й досконалість:

Старий заховавсь
В стену на могилі,
Щоб ніхто не бачив,
Щоб вітер по полю слова
розмахав,
Щоб люди не чули:
бо то Боже слово,
То серце по волі з Богом
розмовля,
То серце щебече Господнюю
славу,
А думка край світу
на хмарі гуля.

Це --- Шевченко. Ціле своє життя віддав людям, ціле своє життя потішав їх своєю творчістю. У вільну ж хвилину йшов на Божі верхів'я, молився й розмовляв з Богом. Від Бога мав призначення, від Бога мав силу виконувати ці призначення. Виконавши їх, вертався до Бога на справедливий суд, щоб дістати від

Бога або батьківське напимнення або нагороду. Так з Богом пройшло ціле життя Шевченка.

Першою учителькою була мати. Про це в "Кобзарі" нема безпосередньої, прямої відповіді, але є інші згадки, які характеризують добрі релігійні традиції в Україні. Перші слова, що мати навчала дитину вимовляти, були: мама і тато. Але, при першій свідомості дитини мати навчала вимовляти слово "Бог" і молитись. У поемі "Княжна" (1847) Шевченко пише:

Мов яблучко у садочку,
Кохалась дитина,
І говорить уже стала;
І вчила княгиня
Тільки "мамо" вимовляти,
А "тато" не вчила . . .
І книжечок з кунштиками
В Ромні накупила,
Забавляла, розмовляла,
І Богу молитись
І азбуку по кунштиках
Заходилась вчити.

Княгиня не вчила вимовляти слово "тато", бо князь був чужа для України людина. У справжній українській родині перші слова дитини були: мама, тато і Бог. Шевченко рано залишився сиротою. Тяжке було його сирітське життя, але він не забував Бога. Бог був його єдиною радістю. У вірші "Мені тринадцятий минало" Шевченко пише:

Мені тринадцятий минало,
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чогось було —
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога . . .
Уже прикликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу; і не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так всело було.
Господне небо і село,
Ягня, здається, веселилось
І сонце гріло, не пекло.

Цю радість змінює потому
жорстока дійсність, але радісна
картина показує, на яку
духову височінь була здібна
підійматися побожна душа
Шевченка. Шевченко потому
малює щасливий образ дівчини
і сумно питається:

Чому Господь не дав прожить
Малого віку і тім раю!
Умер би, орючи на ниві,
Нічого б на світі не знав,
Не був би в світі юродивим,
Людей і Бога б не прокляв!

Як бачимо, Шевченко й себе
називає юродивим, коли
висловлюється свавільно про
Бога. Мабуть, поет відчував,
що його нарікання несправедливі.
Не дав Господь дожити віку
у тім раю, бо мав для нього
вище призначення: бути
Пророком Його, Божої,
волі в улюбленій землі — в
Україні. Бідних гречкосіїв-невільників
було в Україні мільйони,
а Богом призначений

Пророк України був лише
один: Шевченко! Бог справедливий
і милосердний до своїх
улюбленців. Таким Він був і
для Шевченко у радісні хвилини
жив побожним надхненням і
молився. Це була несвідомо,
але перша потреба його душі.
У "Кобзарі" (1840) Шевченко
свій твір "Перебендя" ставить
на першому місці (після "Думи
мої"), бо цей твір найкраще
виявляє його творчі властивості:
Бог, Україна й людина.

Світогляд уселюдської висоти

Так Шевченко, живучи Божими
заповідями і молячись, підіймався
на уселюдські висоти ("Кавказ"),
на українські висоти ("Посланіє")
і знову опинився перед Божими
висотами, щоб перед Божим
маєстатом висловити свої жалі,
свою радість свою любов і
надхнення. Це сталося у "Псалмах
Давидових". Закінчив Шевченко
свою збірку "Три літа" "Заповітом",
у якому просить порвати кайдани
й творити нову українську сім'ю.
Бог допустив тому, щоб Шевченко
був і Пророком України і тим
першим, що він рве кайдани й
дає приклад, як будувати нову
сім'ю. Незабаром Шевченка
заарештовують, і він потрадає у
жандармські каземати. Ворожий
намір був: зламати

волю Шевченка! Дарма! У казематах Шевченко молиться і за себе і за Україну:

Молюся, Господи, молюсь,
Хвалить Тебе не перестану,
Що я ні з ким не поділю
Мою тюрму, мої кайдани.
(“Костомарову”)

Холоне серце, як загадаю,
Що не в Україні поховають,
Що не в Україні буду жить,
Людей і Господа любити”.
(“В неволі, тяжко”)

У казематах Шевченко сам молився і друзів просить молитися:

Нехай і так! Не наша мати,
А довелось поважати!
То воля Господа! Годить,
Смирітєся, молитєсь Богу
І згадуйте один другого,
Свою Україну любить,
Любить її . . . Во врем'я люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа молити!
(“Чи ми ще зійдемося знову”)

З жандармських казематів Шевченко попадає в солдатську неволю. У поемі “Княжна” закрадається в душу Шевченка докір, і він говорить: “А Бог, хоч бачить, та мовчить, гріхам великим потурає”. Це було дорікання і за долю княжни і за власну долю. Але це була лише хвилина непевності. Ця непевність швидко минула, і Шевченко знову жив, як і раніше, — Богом, Україною й щастям людини. У наступному вірші: “Згадай-

те, братія моя” Шевченко пише:

А поки те буде,
Любітєся, брати мої,
Україну; любіте,
І за неї, безталанну,
Господа моліте!
І його забудьте, други,
І не проклинайте;
І мене в неволі лютий
Інкoли згадайте!

У 1847-му році майже немає твору, де б Шевченко не згадав молитовно Бога й не молився (“Сон”; “Іржавець”, “Чернець”, “Козачковському”, “Москалева криниця” й інші менші твори). У творі “Сон Шевченко каже:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!

Дехто вважає, що Шевченко у цім виразі виявляє безбожність. Це безперечно помилка. Якби Шевченко не вірив у Бога, то він не боявся б Його проклинати. Це був би моральний обман. Ні, Шевченко вірив у Бога і знав, що за богозневагу жде Божа кара. Але, любов до України така була велика, що він готовий був і вічні муки прийняти.

У “Москалевій криниці” Шевченко приходить до повної рівноваги. Він устами Максима каже: “І талан і безталання — все від Бога!” А у вірші

“То так і я тепер пишу” Шевченко каже:

Якби сказати, що не люблю,
Що я Україну забуваю
Або лукавих проклинаю
За те, що я тепер терплю,
Єй - Богу, братія, прощаю
І Милосердному молюсь,

Щоб ви лихим чим
не згадали.

У 1848-му році це моральне зрівноваження набирає ще більшої сили. Шевченко багато думав, багато згадував. Мабуть, пригадав собі 1845-й рік, коли він у “Єретику” сказав: “Поборюсь! За мене Бог! Да совершиться!” Це ж була відповідь на всі загрози! На засланні Шевченко, як і Гус, терпеливо переносив усі терпіння і Милосердному молився. У поемі “Варнак” сталося повне переродження. Устами варнака Шевченко каже:

О, Боже мій милий!
Який дивний Ти! Я плакав,
До полудня плакав . . .
Та так мені любо стало!
І малою знаку
Нудьги тії не осталося, —
Мов переродився.
Подивився кругом себе
І, перехрестившись,
Пішов собі тихо в Київ
Святим помолитись
Та суда — суда людського
У людей просити.

У 1848-му й 1849-му роках

знову ж таки майже нема твору, де б Шевченко не молився й не згадував імени Божого. І на поетичну творчість Шевченко дивиться, як на дар Божий. Він пише:

Ну, що б, здавалося, слова?!
Слова — то голос —
більш нічого!

А серце б'ється, ожива,
Як їх почує. Знать, од Бога
І голос той і ті слова
Ідуть між люди . . .

Помолившись;

Не те, щоб дуже зажурився,
А так на палубі стояв.

“Ну, що б, здавалося слова”

У вірші “На Різдво” (Ф. М. Лазаревському) Шевченко пише:

А як прийде нудьга в гості
Та й на ніч засяде,
Отоді мене, мій друже,
Зови на пораду!
Отоді згадай в пустині,
Далеко над морем,
Свого друга веселого,
Як він горе боре,
Як він, свої думи тії
У серце убоге
Заховавши, ходить собі
Та молиться Богу,
Та згадує Україну,
Та тебе, мій друже,
Та іноді й пожуриться.

Звичайне³), не дуже,
А так тільки . . . Надворі, бач,
Наступав свято, —
Тяжко його, друже-брате,
Самому стрічати
У пустині . . .

Що діялось у душі Шевченка у Ново-Петровську (до 1857-го року), важко сказати, бо тоді Шевченко не написав ні одного поетичного твору. Писав лише повісті ("Варнак", "Наймичка", "Княгиня", "Музика", "Художник", "Матрос", "Нешасний", "Капітанша" і "Близнята"), у яких також панує християнський світогляд повно й неподільно. Повісті писав московською мовою й теми брав з минулого.

У 1857-му році Шевченко написав поему: "Москалева криниця", де виявив свою глибоку віру в Бога, свій чистий християнський ідеалізм і своє приречення: жити й творити в ім'я Боже й на славу Богу. Найстрашніша трагедія для людини, на думку Шевченка, це безбожність. Варнак каже про свій злочин:

У 1850-му році Шевченко у вірші: "Якби ви знали, паничі" висловив докірливі слова тим, що занадто ідеалізували українське життя, під панською владою. Він пише про це й найбільше дорікає за те, що там і помолитись не дають:

У тій хатині, у раю,
Я бачив пекло. Там неволя,
Робота тяжкая, - ніколи
І помолитись не дають.

І кінчає зневірливо:

Ні, ні! Нічого

Ось послухай,
Доводить до чого
Сатана той душу нашу:
Як не схаминеться
Та до Бога не вернеться,
То так і воп'ється
Пазурами в саме серце.
(“Москалева криниця”)

Шевченко нераз переживав такі небезпечні хвилини, але завжди вертався до Бога й перемагав сумніви. Максим у "Москалевій криниці" був праведна людина. Що чинив -- чинив в ім'я Боже й для людського щастя викопав криницю:

Вийшов в поле ген од шляху,
У балку спустився
Та й викопав при долині
Глибоку криницю.
(Не сам один: толокою
Йому помагати
Й добрі люди приходили
Криницю копати).
І виложив цямриною
І над шляхом у полі
Височезний хрест поставив.
Зо всього роздолля
Широкого було видно.
Се, бачиш, для того,
Щоб знать було, що криниця
Єсть коло дороги,
Щоб приходили з криниці
Люди воду пити
Та за того, що викопав,
Богу помолитись.

Пробувши десять літ у неволі, Шевченко відчував нові мистецькі прагнення. То ж постановив собі стати граве-

ром і так сприяти поширенню творів великих артистів між убогими людьми. У щоденнику Шевченко пише:

“Бути добрим гравером, — значить бути корисним людям і угодним Богу”.

Граверська творчість Шевченка — це криниця коло життєвої дороги. Коло неї поставив височезний хрест — символ християнства, щоб люди бачили, що криниця єсть коло дороги, “щоб приходили з криниці люди воду пити та за того, що викопав, Богу помолитись”. З таким наміром Шевченко покинув Ново-Петровськ і вирушив Волгою у Петербург. Цим християнським ідеалізмом просякнуті майже всі твори, написані після заслання (“Неофіти”, “Ісаїї глава XXXV”, “Подражаніє XI-му псалму”, “Сестри”, “Подражаніє Іезекеїлу”, “Осії глава XIV” й інші). Найкраще цей настрій характеризує молитва у поемі “Неофіти”:

Благословенная в женах,
Святая, праведная Мати
Святого Сина на землі!
Не дай в неволі пропадати,
Летючі літа марно тратить,
Скорб'ящих радосте! Пошли,
Пошли мені святее слово,
Святої правди голос новий,
слово розумом святим
І оживи і просвіти!
І розкажу я людям горе,
Як тая мати ріки, море
Сльози кривавії лила,

Так як і Ти, і прийняла
В живу душу світ незримий
Твого розп'ятого Сина.
Ти, мати Бога на землі,
Ти сльози матері до краю,
До каплі випила. Риду,
Молюсь ридуючи: пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось
Те слово — Божее кадило,
Кадило істини! Амінь.

14-го й 15-го лютого 1861 Шевченко написав свій останній поетичний твір:

“Чи не покинуть нам, небого”, де вже востаннє помолився й попрощався з Україною:

Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
Вірші нікчемні віршувать
Та заходиться рештувать
Вози в далеку дорогу?
На той світ, друже мій,
до Бога
Почемчикуєм спочивать.
Втомилися і підтопались
І розуму таки набрались,
Ходімо в хату спочивать . . .
Весела хата, щоб ти знала!

І далі продовжує:

Підождімо ж, моя сестро,
Дружино святая,
Та нескверними устами
Помолимось Богу
Та й рушимо тихесенько
В далеку дорогу.

Цією молитвою Шевченко

закінчив своє життя і свою творчість. Через 10 днів перестало його серце битися і молитись. Перед смертю ще хотів побачити Україну й налюбуватись її красою, як це він сказав у тому ж вірші:

В гаю, в предвічному раю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насаджу,
Прилиниш ти у холодочок,
Тебе, мов кралою, посаджу;
Дніпро, Україну згадаєм,
Веселі селеща в гаях,
Могили - гори на степах
веселенько заспіваєм.

Так Шевченко незапам'янено доніс ідеали української правди, і сили, і волі аж до своєї могили, залишивши усім і мертвим, і живим, і ненародженим, в Україні й не в Україні сущим, невмирущий заповіт: любити Україну, молитися за Україну й боротися за Україну:

Свою Україну любіть,
Любіть її . . . Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.
Чи ми ще зійдемося з
Борітеся — поборете:
Вам Бог помагає;
За вас сила, з вас воля
правда святая.

(“Кавказ”)

Це лише коротенька характеристика Шевченкового світогляду. Для того, щоб проаналізувати й пояснити усі 758 виразів, треба було б написати величезну працю.

Можливо, що й це колись станеться. А станеться тоді, як:

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!
(“Суботів”)

Станеться тоді, як здійняться у своїй хаті своя правда, і сила, і воля, як повстане Українська Самостійна Соборна Держава. Станеться це тоді, як перед українськими очима відкриється все таємниче життя Шевченка. До цього часу біографи дивились на життя Шевченка так, як і на його творчість: або фізичними очима або розумовими (політичними, філософічними). Були спроби подивитись на його життя й духовними очима, але ці спроби не були суцільні. А між тим ціле життя Шевченка було повне таємниць, питань то відповідей. Нажаль, усе це дослідники вважали випадками, а таємничі події — випадковими. Ця довша характеристика християнського світогляду Шевченка конче потрібна, бо вона допоможе повно й правдиво зрозуміти й відчутти “Псалім Давидові” та їх значення у збірці: “Три літа”.

Загальна характеристика
“Псалмів Давидових”

Переглянувши коротенько

ціле життя Шевченка, вертаймося знову до 1845-го року, щоб на тлі його цілого життя розглянути "Псалми Давидові". Уже згадано, що дослідники Шевченкової творчості згадували "Псалми" принагідно, збоку, без зв'язку з минулими творами Шевченка. Одні вважали, що "Псалми" є вільні переспіви, другі вважали, що це самостійні твори. Але, чому Шевченко їх написав і яке їх значення у збірці "Три літа", не згадували. Єдине пояснення було, що Шевченко любив читати Біблію, захоплювався її величним змістом і стилем, через те й написав "Псалми".

У дійсності ж це було продовження того, що Шевченко переживав і створив у минулому (1843, 1844, 1845). "Псалми Давидові" були творчим завершенням збірки "Три літа", де Шевченко остаточно вирішував питання про Україну й людину; де Шевченко остаточно ототожнював правду людини й України з Божою правдою й волею; де у Божій правді і волі Шевченко знаходив оправдання усіх вчинків: і своїх, і українських, і вселюдських.

"Псалми Давидові" — це ідеологічна й формальна цілість. Це — релігійна поема ("На Божих висотах"). Композиційно вона дуже подібна до поем: "Кавказ" і "Послання". У цих поемах не було

перехідних мотивів. Їх окремі частини (головні мотиви) зв'язані внутрішніми питаннями. Головні мотиви є відповідями на ці внутрішні питання. Те саме бачимо й "Псалмах Давидових" ("На Божих висотах"). Головні мотиви (окремі псалми) не є пов'язані перехідними пояснювальними мотивами. Головні мотиви пов'язані внутрішніми питаннями, чим і досягається ідеологічна й формальна суцільність "Псалмів". "Кавказ" і "Послання" — політичні поеми; "Псалми" — релігійна поема.

Головні мотиви Шевченко висловив у формі псалмів. Загальну форму псалмів Шевченко взяв з Біблії, але опрацював їх по-своєму, відповідно до ідеологічного настрою збірки "Три літа". Тим і пояснюється, що дослідники вважали "Псалми Давидові" не перекладами, а вільними переспівами або й самостійними творами.

"Псалми Давидові" — це верхів'я Шевченкового думання. Тому й свої думки він висловив формою молитов, формою релігійних пісень-псалмів.

Шевченко любив псалми не тільки за їх глибокий релігійний зміст, не тільки за їх красу й вродистість, але й з особистих причин. Він пригадує, що дяк Богорський у часі

надки в цього часто посилав його читати "Псалтир" над помершими. "Псалтир" треба було читати і вдень і вночі. Під час читання зникала тимчасовість, бо і слова псалмів, і покійник, і розжалоблені рідні - усе говорило про Бога, про вічність і таємниче потойбіччя. У хаті всі говорили (і мертві говорили!), але говорили не звичайною мовою, а Божою мовою, мовою лічності. Цьому сприяли і вигляд покійника, і врочистий, скалібний пастрій, і тиша (особливо вночі!), і загадковість питань та відповідей. Це були також хвилини, що навчали Шевченка підійматись на Божі висоти й розв'язувати вічні питання про Божу правду, силу і волю.

Розв'язуючи ці питання у 1845-му році, Шевченко й узяв псалми - молитви для врочистого вислову своїх думок. З Кавказу й з України Шевченко підіймається до Бога, стає перед Божим маєстатом і шукає вирішення питань про українську й вселюдську правду, волю і силу.

Перший Псалом

Починається поема ("Псалми Давидові") першим псалмом. Це -- вступ.

У "Кавказі" вступ був кавказько - вселюдський:

За горами гори, хмарами
повиті,
Засіяні горем, кровію політі;

Споковівку Прометея
Там орел карає,
Що-день Божий довбе ребра
Й серце розбиває;
Розбиває, та не вип'є
Живущої крові,
Воно знову оживає
І сміється знову.

"Послання" починається українськими картинами лихоліття і зради:

І світає, і смеркає,
День Божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаяний,
І день і ніч плачу
На розпутьях велелюдних.
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає,
Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують,
І Господа зневажають, —
Людей запрягають
В тяжкі ярма; орють лихо,
Лихом засівають" . . .

Як бачимо, на розпутьях велелюдних один лише Шевченко і день і ніч плакав, дивлячись, як усі кайданами міняються, правдою торгують і Господа зневажають.

Поему "На Божих висотах" ("Псалми Давидові") починає Шевченко, як уже згадано, першим псалмом, у якому він пояснює свою поведінку ("Тільки я, мов окаяний, і день і ніч плачу на розпутьях велелюдних") і свої життєві навіри. Врочистою мовою

псалмів Шевченко каже:

Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде;
А в законі Господньому
Серце його й воля
Навчається; і стане він,
Як на добрім полі,
Над водою посажене
Древо зеленіє,
Плодом вкрите: так і муж той
В добрі своїм спіє.
А лукавих, нечестивих
І слід пропадає, —
Як той попіл над землею,
Вітер розмахає.
І не встануть з праведними
Злії з домовини;
Діла добрих обновляться,
Діла злих загинуть.

Цілком новий настрій! Це
— ціла життєва філософія
Шевченка, бо й він не вступав
на лукаву раду; бо й він не
ставав на путь злого і з лю-
тим не сів; бо й він в зако-
ні Господньому навчав свое
серце й волю. Через те і він
вірив, що діла його обнов-
ляться, а діла злих загинуть.

У "Кавказі" Шевченко ка-
зав:

Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля . . .
Ми віруєм Твоїй силі,
І Слову живому:
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Поклоняться всі язики
Во віки і віки.

У "Суботіві" Шевченко
пропрокував:

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти.

Світотлумид Шевченка і Біблія

А тепер Шевченко у першо-
му поалмі каже:
Діла добрих обновляться,
Діла злих загинуть.

Перший псалом усім своїм
змістом зв'язаний з минулими
творами Шевченка. Він є їх
ідеологічним завершенням і
поясненням. Шевченко на Бо-
жих верхів'ях. Лиця Божого
Шевченко не бачить. Казав
Бог до Мойсея (Друга книга;
33, 20): "Не можна тобі бачи-
ти лице моє: бо не житиме
вже людина, що бачила лице
моє". Шевченко любив чита-
ти Біблію і знав, що сказав
Бог Мойсеєві. Це стосувало-
ся і Мойсея і кожної іншої
людини. Шевченко не бачив
лиця Божого. Він стояв коло
Бога й відповідав, як колись
праведний Йов, на Божі пи-
тання. Казав Бог до Йова: "Я
питати буду, ти ж відказуй
мені". (Книга Йова: 38, 3).

Тако ж питався Бог Шев-
ченка, з якими турботами
прийшов він на Божі висоти,
яку раду - пораду хоче він

почути з уст Божих. Шевченко відповідає на ці питання. Він скаржиться і молиться:

Чи Ти мене, Боже милий,
На вік забуваєш?
Одвертаєш лице своє,
Мене покидаєш?
Доки буду мучить душу
І серцем боліти?
Доки буде ворог лютий
На мене дивитись
І сміятись? Спаси мене,
Спаси мою душу,
Да не скаже хитрий ворог:
"Я його подужав!"
І всі злі посміються,
Як упаду в руки,
В руки вражі. Спаси мене
Од лютої муки!
Спаси мене! Помолюся
І воспою знову
Твої блага чистим серцем,
Псалмом тихим, новим".

У кожному слові чути Шевченка в його минулій творчості ("Іван Гус", "Невольник", "Великий льох", "Суботів", "Наймичка", "Кавказ", "Посланіє" й інші). Шевченко несе свої жалі, слова й переживання до Бога і просить:

Спаси мене! Помолюся
І воспою знову
Твої блага чистим серцем,
Псалмом тихим, новим.

Слухає Бог по-батьківському слова Шевченка, повні болю і журби, і знову питається: "Що ж тебе так турбує? Що сталося? Що сталося?" Хилиться Шевченко перед Бо-

гом і, плачучи, вимовляє свої слова, у яких виявляється уся трагедія України:

Боже! Нашими ушима
Чули Твою славу.
І діди нам розказують
Про давні, кроваві
Тії літа, як рукою
Твердою своєю
Розв'язав Ти наші руки
І покрив землею
Труп ворожі, і силу
Твою восхвалили
Твої люди і в покої,
І в добрі спочили,
Слав'я Господа. А нині
Покрив еси знову
Срамотою свої люди, —
І вороги нові
Розкрадають, як овець, нас
І жеруть . . . Без плати
І без ціни оддав еси
Ворогам проклятим;
Покинув нас на сміх людям,
В наругу сусідам,
Покинув нас, яко в притчу
Нерозумним людям.
І кивають, сміючися,
На нас головами;
І всякий день перед нами, —
Встид наш перед нами.
Окрадені, замучені,
В путах умираєм,
Не молимося чужим богам,
А Тебе благаєм:
Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги!
Поборов Ти першу силу,
Побори і другу,
Ще лютішу. Встань же, Боже,
Вскую будеш спати,
Од сліз наших одвертатись,

Скорби забувати?

Смирилася душа наша,

Тяжко жити в оковах!

Встань же, Боже, —

поможи нам

Встать на ката знову!

Вислухав Бог по-батьківському Шевченка, а потому каже йому: “Ти кажеш: “Смирилася душа наша”, а чи давно ти нарікав: “Тільки я, мое окояний, і день і ніч плачу?! “Що робили інші? Кайданами мінялися, правдою торгували і Мене, свого Господа, зневажали. Людей запрягали в тяжкі ярма, орали лихо, лихо засівали. А чи давно ти просив: “Схаменіться! Будьте люди! Умійтеся! Образ Божий багном не скверніте?” Що ж послухали вони тебе? Чинили те, що ти просив? І Мене, свого Бога й Творця, вони забували й зневажали. Ти сам недавно нарікав і казав:

Якби ви вчилися так, як треба.

То й мудрість би була своя

А то залізете на небо:

“І ми — не ми, і я — не я!

І все те бачив, все те знаю:

Немає пекла ані раю,

Немає й Бога, тільки я

Та кудий німець узловатий,

А більш нічого.

“Ти кажеш: “Встань же, Боже, вскую будеш спати, од сліз наших одвертатись, скорби забувати?! “А недавно ти там казав, що Україну руйнували не тільки чужі, але й свої. А про гетьманів ти ось

що казав:

Все розберіть та й спитайте

Тоді тебе: що ми?

Чий діти? Яких батьків?

Ким, за що закуті?

Та й побачите, що ось що

Ваші славні Брути:

Раби, підніжки, грязь Москви,

Варшавське сміття ваші пани

Яснооувельможній гетьмани.

(“Послання”)

Ще пижче хилиться душа Шевченка перед справедливим Богом, бо ж побачила свої провини й несправедливі нарікання. А Бог далі продовжував. “Ти їм казав:

Розкуйтеся, братайтеся!

У чужому краю

Не шукайте, не питайте

Того, що немає

І на небі, а не тільки

На чужому полі . . .

В своїй хаті — своя правда,

І сила, і воля!

Нема на світі України,

Немає другого Дніпра.

(“Послання”)

Чи послухали вони тебе?

Ти їм казав: “Учіться, брати

мої! Думайте, читайте, і чужому

научайтесь, — свого не

цурайтесь! “Чи ж робили вони

так, як ти кажеш? Ти їм

казав:

Обніміте ж, брати мої,

Найменшого брата, —

Нехай мати усміхнеться,

Заплакана мати!

Благословіть дітей своїх

Твердими руками,

І обмитих поцілуйте
Вольними устами!
І забудеться срамотня,
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України.
(“Посланіє”)

“Чи ж чинять вони так, як
ти просиш чинити? Ні, вони
були лютіші до України від
ворогів України”.

І говорив Бог далі Шевчен-
кові те, що він сам казав:

Добролась Україна
До самого краю:
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.

(“Посланіє”)

Слухав Шевченко слова Бо-
жі й не відповідав, бо знав,
що вони справедливі. Прига-
дував усе, що бачив в Укра-
їні, і думав сам у собі:

Пребезумний в серці скаже,
Що Бога немає,
В беззаконії мерзіє,
Не творить благая.
А Бог дивиться: чи є ще
Взискающий Бога?
Нема добре творящого,
Нема ні одного!
Коли вони, неситії,
Гріхами, дознають?
Їдять людей, замість хліба,
Бога не згадають.
Там бояться, лякаються,
Де страху й не буде:
Так самі себе бояться
Лукавії люди.
Хто ж пошле нам спасеніє,

Верне добру долю?
Колись Бог нам верне волю,
Розібі'є неволю.
Возхвалимо Тебе, Боже,
Хваленієм всяким;
Возрадується Ізраїль
І святий Іаков.

Побачив Шевченко свою
провину перед Богом, побачив,
що Бог справедливо від-
повів на всі його нарікання.
Відповів, але не осудив. Він
по-батьківському вияснивав і
навіть, Усемогутній, оправду-
вав себе. Шевченко бачив і
відчув Божу батьківську лас-
ку й доброту і просив Бога:

Боже! Спаси, суди мене
Ти по своїй волі!
Молюсь, Господи, внуши їм
Уст моїх глаголи!
Бо на душу мою встали
Сильнії чужії,
Не зрятъ Бога над собою,
Не знають, що діють.

Мабуть, пригадав Шевченко
Кавказ, ріки крові й сліз,
пролитих московськими царя-
ми, пригадав усі ворожі по-
грози і каже:

А Бог мені помагає,
Мене заступає,
І їм правдою своєю
Вертає їх злая . . .
Помолюся Господеві
Серцем одиноким,
І на злих моїх погляну
Незлим моїм оком.

Шевченко відчув і знав, що
він провинився перед Богом,

коли просив Бога допомогти
Україні, коли казав:

Встань же, Боже,
Вскую будеш спати,
Од сліз наших одвертатись,
Скорби забувати?
Смирилася душа наша,
Тяжко жить в оковах!
Встань же, Боже,
 поможи нам
Встать на ката знову!

Шевченко провинився через те, що говорив лише про чужих ворогів України, а своїх не згадав. Бог дав людям, як найбільший дар, вільну волю, а люди обернули цю вільну волю на злочин, на свавілля. Бог не осудив Шевченка, лише по-батьківському пригадав йому його провину й повчив його. Шевченко відчув свою провину, але ще більше відчув, що й свої вороги є наслідок чужого панування, бо вороги облудно обманювали нерозумних дітей України своїм нібито добрими намірами й ідеями (християнство, наука тощо) і нищили добрі характери підкупамі (золотом) та зрадливими нагородами (царевими чинами). Через те Шевченко знову вертається до "Кавказу" й тепер пророкує суд насильникам волі й грабіжникам правди. Прийде Божий суд, справедливий і всесильний і для чужих ворогів України і для своїх зрадників. Шевченко каже:

Між царями й судіми

На раді великій
Став земних владик судити
Небесний Владика:
"Доколі будете стяжати
І кров невинну розливать
Людей убогих, а багатим
Судом лукавим помагать?
Вдові убогій допоможіте,
Не осудіте сироти,
І виведіть із темноти
На волю тихих, заступіте
Од рук неситих"!

Шевченко потому гірко додає:

Не хотять

Познать, розбити тьму
неволі, —

І всуе Господа глаголи
І всуе плачеться земля.

Царі, раби — однакові
Сини перед Богом;

І ви вмрете, — як і князь ваш
І ваш раб убогий.

Встань же, Боже, суди землю
І судей лукавих!

По всім світі Твоя правда,
І воля, і слава.

Як бачимо, Шевченко закінчує свої думки гарячим проханням до Бога: судити землю і судів лукавих, щоб по всім світі панувала лише Божя правда, і воля, і слава.

Слухав Бог прохання Шевченка і питається, кого судити і за які провини. Шевченко каже сам до себе:

"Господь Бог лихих карає,
душа моя знає".

І потому сміливо обороняє правду і продовжує своє прохання:

Думки Шевченка в цім псалмі чергуються й міняються. Він думає і про ворогів України й про себе. Одночасово він і думає і молиться:

Ти, Господи, помагаєш
По землі ходити,
Ти радуєш мою душу
І серце врачуєш;
І пребуде Твоя воля, —
І труд Твій не всує:
Вловлять душу праведничу,
Кров добру осудять.

Закінчує Шевченко свої думки радісним перекожанням:

Мені Господь пристанище,
Заступником буде
І воздасть їм за діла їх,
Криваві, лукаві,
Погубить їх, і їх слава
Стане їм в неславу”.

Вислухав Бог ласкаво Шевченка, бо знав, що в Його законі навчалися серце й воля Шевченка.

А Шевченко вже відповідав на нечутні запитання тих дітей України, що схаменулися, подивилися на рай тихий, на свою Вкраїну й полюбили щирим серцем велику руїну. Ще таке запитання: як жити, щоб у своїй хаті запанувала своя правда, і сила, і воля? І Шевченко каже:

Чи що краще, лучче в світі,
Як укупі жити,
З братом добрим добро певне
Пожить, не ділити?
Яко миро добровошне

З голови чесної
На бороду Аароню
Спадає росою,
На гаптовані омети
Ризи дорогої;
Або роси Єрмонській
На святії гори
Високії Сіонській
Спадають і творять
Добро тварям земнородним,
І землі, і людям:
Отак братів благих своїх
Господь не забуде —
Воцариться в домі тихім,
В сім'ї тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.

І знову пригадуються слова з різних творів Шевченка (“Іван Гус”, “Невольник”, “Великий льох”, “Суботів”, “Кавказ”, “Послання” й інші) про братню любов і братнє співжиття: не мінятися кайданами, правдою не торгувати і Господа не зневажати, людей не запрягати в тяжкі ярма, не орати лиха й лихом не засівати; учитися, думати, читати і чужого научатись, свого не цуратись; обняти найменшого брата й благословити ім'ям Божим дітей своїх. Тоді здійсниться найкраща мрія:

Встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невільничі діти.

Тоді здійсниться справжнє, найкраще життя:

Отак братів благих своїх
Господь не забуде ---
Воцариться в домі тихім,
В сім'ї тій величній,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.

Це станеться, але нові вороги
розкрадають Україну і жеруть її,
нищать Божу правду, силу і волю.
Як і колись, Шевченко каже:

Ми віруєм Твоїй силі
І Слову живому:
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному поклоняться
Всі язика вівіки і віби.
А покищо течуть ріки,
Криваві ріки.

"Кавказ".

Знає усезнаючий Бог, хто
чинить зло, знає, чому Він допустив
це зло, але хоче почути правду від
Шевченка й питається: "Хто ж учинив
зло? Хто руйнує мою улюблену землю -
Україну? Хто зло вживає найбільшим
даром, що Я його дав людині — вільною
волею?"

Плаче Шевченко й оповідає, від давна
починаючи, про все ніхоліття, що його
принесли Москалі в Україну. Плаче в його
устах Україна.

Стени мої запродані
Жидові, німоті;
Сини мої на чужині,
На чужій роботі;
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,

А могили мої милі
Москаль розриває.

"Розрита могила"

Шевченко розказує, як він плакав,
побачивши Україну по довгих роках,
- попеводену, оганьблену, силюцдровану:

Заснула Україна,
Бур'яном укрилась, цвілію
Зацвіла,

В калюжі, в облоті серце
прогноїла,

І в дулю холодне гадюк
панустила,

А дітям надію в стіну оділа.
"Чигирин"

Шевченко оповідає про білну вдову,
за якою діти бігали з наліцям по вулицях і дразнили її совою.
Оповідає, як в Україні латану свитину з каліки
здіймали, як розпинають вдову за подушине,
а сина купують і в військо віддають.
Оповідає про пак гетьмана Павла Полуботка й козаків.
Чутно було й тепер той плач-прокляття:

Із города із Глухова
Полки виступали
З заступами на ліцію,
А мене послали
У столицю з козаками
Наказним гетьманом.
О, Боже мій Милосердний!
О, царю поганний!
Царю проклятий, неситий,
Гаєнде лукавий!
Що ти зробив з козаками?
Бодота засипав

Благородними кістками!
Поставив столицю
На їх трупах катованих
І в темній темниці
Мене, вольного гетьмана,
Голодом замучив
У кайданах . . . Царю, царю!
І Бог не розлучить
Нас з тобою: кайданами
Скованій зо мною
На вік віки.

Нааче гетьман і журитьсья:

Може Москва випалила
І Дніпро спустила
В сине море, розкопала
Високі моголи
Нашу славу? Боже милій,
Зглянься, Боже милій!

“Сон”

І козакі проклинають кате
України:

І ми сковані з тобою,
Людоїде, змію!
На страшному на судиці
Ми Бога закриєм
Од очей твоїх песитих . . .
Веселися, лютий кате,
Проклятий, проклятий!

“Сон”

Шевченко вже не говорить,
а слухає, що гетьмани і духи
козаків говорять, що кажуть
мученики за волю України
(Виговський, Мазена, Кальниш
шевський та інші). Він знає,
що вони тут, коло нього, що
й вони прийшли просити у
Бога справедливого суду на
Московщину й московських
царів. Пригадує Шевченко пе-

ред Богом слова невольника,
як Москалі і світ Божий в пу-
та закували; як московські ца-
рі розстрілювали на Кавказі
пенагодовану і голу сердечну
волю; як мурували тюрми й
кували кайдани; як насміха-
лись з імени Божого; як бу-
дували храми і молились за
кражу, за війну, за кров, —
просили, щоб братню кров
пролити, й приносили в дар з
пожару вкрадений покров.
Оповідяє про злочини Москви
й знову повторює слова, що
їх уже промовив перед Богом:

Твої люди

Во тьмі і в певолі

Закували, добро Твое

Кров'ю затопили,

Зарізали прохожого,

Вдову затопили

І сказали: “Не зрить Господь,
Ніже тее знає.

Бог знає усі ці злочини,
знає, як вороги України зне-
славлювали ім'я Боже, як руй-
нували Божу правду й безчес-
тили Божу волю. Знає все й
осуджує їх своїм справедли-
вим судом. Він каже ворогам
України усе те, що колись ка-
зав на великій раді:

Доколі будете стяжати

І кров невинну розливати

Людей убогих, а багатим

Судом лукавим помагати?

Вдові убогій допоможіте,

Ще осудіте сироти

І виведіть із тіюти

На волю тихих, заступіте

Од рук песитих!

А Шевченкові Бог каже:

“Чини так, як ти інших
навчав чинити. Скажи усім:

Борітеся - поборете:
Вам Бог помагає,
За вас сила, за вас воля
І правда святая.

“Кавказ”

Будь непохитний, Я завжди
з тобою. Ти це знаєш, бо ко-
лись ти присягав:

Поборюся!
За мене Бог! Да совершиться!

“Іван Гус”

Шевченко чує, як плачуть
діти України на своїй власній
землі, наче давні Жиди у ва-
вилонській неволі. Плачуть і
вимолюють у Бога прощення
й справедливого суду. Плаче
гетьман Полуботок, плачуть
мученики, плачуть козаки,
плачуть усі праведні душі,
що зійшлися на Божих висо-
тах і разом із своїм пророком
моляться й у молитвах про
свої страждання, про свою
правду співають. Чутно було
голос Шевченка, що він за
всіх молиться, співає і в цім
Псалмі ворогів проклинає:

На ріках круг Вавилону,
Під вербами в полі,
Сиділи ми і плакали
В далекій неволі.
І на вербах повішали
Органи глухії,
І нам стали сміятися
Едомляни злії:
“Розкажіть нам пісню вашу,

Може, й ми заплачем:
Або нашу заспівайте,
Невольники наші”!

Журно відповідають нена-
висним ворогам невольники:

“Якої ж ми заспіваєм
На чужому полі?
Не співають веселої
В далекій неволі”.

Слухає по - батьківському
Бог усі жалі Шевченка й ук-
раїнських мучеників і ще раз
готовий проректи свій спра-
ведливий суд. Він знає, про
який Вавилон і про яку нево-
лю мученики співають. Він
осудив Москву, як колись
осудив Вавилон.

А Шевченко співає:

І коли тебе забуду,
Іерусалиме, --
Забвен буду, покинутий,
Рабом на чужині!
І язик мій оніміє,
Висохне лукавий,
Як забуду пом'янути
Тебе, наша славо!
І Господь наш вас пом'яне,
Едомські діти,
Як кричали ви: “Руйнуйте,
Руйнуйте, паліте
Сіон святий! “Вавилоня
Дщере окаянна!
Блаженний той, хто заплатить
За твої кайкани!
Блажен, блажен! Тебе, злая,
В радості застане
І розіб'є дітей твоїх
О холодний камінь!

Слухав Бог журно цей спів,
цю молитву й нічого не гово-

рить. Він знає, що день справедливо-го суду прийшов, що Його воля здійсниться; що станеться так, як Він присудив. Він чує, як Шевченко виконує Його, Божу, волю й говорить дітям України:

Борітеся - - поборете:
Вам Бог помагає,
За вас сила, за вас воля
І правда святая!
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!
Отак братів благих своїх
Господь не забуде, ---
Воцариться в дому тихім,
В сім'ї тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній новій
Не забудьте пом'янути
Незлим, тихим словом!

Шевченко чує ці відповіді душою своєю, чує у тих словах голос минулого і голос майбутнього, бачить сім'ю велику в своїм (ще майбутнім!) "Заповіті", і відчуває, і знає, що Бог справедливий і суд Його справедливий. Бог - - справедливий виконавець своїх присудів, бо Він усемогутній і милосердний. Шев-своїх присудів, бо Він усемогутній і милосередний. Шев-ченко молився і ще раз про-мовив:

Встань же, Боже, суди землю

І судей лукавих!
По всім світі Твоя правда,
І воля, і слава!

Встань же, Боже, Твою славу
Гордий зневажає.

Вознесися над землею
Високо - високо,
Закрий славою своєю
Сліпе, горде око.

Доки, Господи, лукаві
Хваляться, доколі
Неправдою? Твої люди
Во тьмі і в неволі
Закували, добро Твоє
Кров'ю затопили,
Зарізали прохожого,
Вдову задавили
І сказали: "Не зрить Господь,
Ніже тее знає".

Як і в "Посланії", Шевчен-ко звертається до злочинців схаменутися, бути людьми:

Умудрітеся, немудрі!
Хто світ оглядає,
Той і серце ваше знає,
І думки лукаві.

Дивітеся ділам Його,
Його вічній славі!
Благо тому, кого Господь
Карає між нами,
Не допуска, поки злому
Ізриється яма.

Господь любить свої люди,
Любить, не оставить,
Дожидає, поки правда
Перед нами стане.

Хто б спас мене од лукавих
І діющих злая?

Якби не Бог поміг мені,
То душа б живая
Во тьмі ада потонула,
Проклялась на віки.

Це була остання пісня-молитва на Божих висотах! Це — епілог поеми “На Божих висотах.” Не чуто вже Божого голосу, не видно вже радісного Божого світла. Лише вдячна душа Шевченка ще звучить Божим голосом, ще сяє Божим світлом і співає радісно-вдячний псалом, радісно - вдячну молитву за ласкаві Божі слова, за радісне Боже приречення Україні і її дітям, що у своїй хаті запанує своя правда, і сила, і воля.

Хилиться перед Богом Шевченко, хиляться мученики України, хиляться усі мертві, і живі, і ненароджені, в Україні і не в Україні суцці, і, вдячні, співають переможно - вдячну пісню Богові:

Псалом новий Господеві
І нову славу
Воспоєм чесним, собором,
Серцем нелукавим;
Во псалтирі і тимпані
Воспоєм благая,
Яко Бог кара, неправих,
Правим помагає.
Преподобнії во славі
І на тихих ложах
Радуються, славословлять,
Славлять ім'я Боже;
І мечі в руках їх добрі,
Гострі обоюду,
На отмщеніє неправди
І в науку людям.
Окують царей неситих
В залізнії пута,
І їх, славних, оковами
Ручними окрутять,

І осудять неправедних
Судом своїм правим,
І во віки стане слава,
Преподобним слава!
Воспоєм чесним собором,
Серцем нелукавим . . .
І во віки буде слава,
Преподобним слава!

Радісно переживав Шевченко хвилини перебування на Божих висотах. Він дістав обіцянку від Бога, що її він висловив і просив Бога здійснити в Україні:

Отак братів благих своїх
Господь не забуде —
Воцариться в дому тихім,
В сім'ї тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.

У “Кавказі” Шевченко бачив на людських висотах людську правду. Тепер на Божих висотах він побачив Божу правду, ласку і справедливість. Сталося завершення усіх його шукань, бажань, надій і мрій. Усе, що Шевченко творив, було у світлі Божім, світлом Божим жило і світлом Божим виконувало Божу правду: виявляло Божу правду, здійснювало Боже добро, оспівувало Божу красу, величало й благословляло Божу повноту і досконалість. Колись у творі “До Основ'яненка” Шевченко писав:

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине —
От де, люди, наша слава,

Слава Україні!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

Пізніше (у 1848-му році)
Шевченко писав:

У вступі до першого псалму
Шевченко співав:

Діла добрих обновляться,
Діла злих загинуть.

Закінчує Шевченко свою
молитву ще світлішими слова-
ми:

І во віки стане слава,
Преподобним слава!

У цих чотирьох рядках вия-
вилася вся ласка Божа щодо
України й її дітей, щодо ук-
раїнської правди, сили і волі.
Ці чотири рядки творять пов-
ну ідеологічну цілість:

Діла добрих обновляться,
Діла злих загинуть,
І во віки буде слава,
Преподобним слава!

Колись здійсняться раніші
пророчі слова Шевченка:

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

Тоді вільні побожні діти
України знову заспівають пе-
реможний псалом:

Псалом новий Господеві
І новую славу

Воспоєм чесним собором,
Серцем нелукавим . . .
І во віки буде слава,
Преподобним слава!

Радісно переживав Шевчен-
ко хвилини перебування на
Божих висотах. Він дістав оби-
цянку від Бога, що її він ви-
словив і просив Бога здійсни-
ти в Україні:

Отак братів благих своїх
Господь не забуде —
Воцариться в дому тихім,
В сім'ї тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.

У "Кавказі" Шевченко ба-
чив на людських висотах люд-
ську правду. Тепер на Божих
висотах він побачив Божу
правду, ласку і справедли-
вість. Сталося завершення усіх
його шукань, бажань, надій і
мрій. Усе, що Шевченко тво-
рив, було у світлі Божім, світ-
лом Божим жило і світлом Бо-
жим виконувало Божу правду:
виявляло Божу правду, здійс-
няло Боже добро, оспівувало
Божу красу, величало й бла-
гословляло Божу повноту і
досконалість. Колись у творі
"До Основ'яненка" Шевченко
писав:

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине —
От де, люди, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,

Як Господа слово.

Пізніше (у 1848-му році) Шевченко писав:

Ну, що б, здавалося, слова?!
Слова то голос — більш
нічого!

А серце б'ється, ожива,
Як їх почує. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть між люди.

Шевченко жив Богом і для Боога. Ішов від Бога й до Бога. Це виявилось особливо повно й яскраво у "Псалмах Давидових" — "На Божих висотах". Там нема, ні одного зайвого слова, що його можна б було пропустити. Їх треба було повторити повністю, бо ця повність є вияв Божої повноти і досконалости. Від них і в них живе й сяє Божою правдою вся творчість Шевченка. У них — завершення творчости Шевченка, надхнення, правда і краса.

У цьому й полягає велике ідейне значення "Псалмів Давидових". Це не відокремлені самостійні твори, це переспіви, це — величний спів — поема, у якій Шевченко висловив свою повну правду, виявив своє надхнення й свою творчу силу.

Уже кілька разів згадано, що для Шевченка найвищі цінності були: Бог, Україна й людина. Бог — Творець світу, Україна — видиме втілення Його правди й краси на землі, а людина — живий носій

Божої правди й краси (образ Божий). Коли вважати "Псалми Давидові" за самостійні твори, тоді їх можна позначати числами, як це є у Біблії (1, 12, 42, 52, 53, 81, 93, 132, 136, 149 — усього 10 псалмів).

Тому й у поемі "На Божих висотах" є десять частин, пов'язаних, як ми бачили, не перехідними поясняльними мотивами, а внутрішніми питаннями.

Композиція твору, як уже було сказано, подібна до композиції творів "Кавказ" і "Посланіє". Про Шевченкову творчість взагалі можна сказати, що вона внутрішньо суцільна. Кожний твір — це частина суцільної цілоти. Це ми бачимо у збірці "Три літа". Окремі твори також пов'язані не перехідними поясняльними мотивами, а внутрішніми питаннями. Це потім сталося між окремими частинами окремих творів ("Кавказ", "Посланіє") і завершилося у "Псалмах Давидових".

Можна заперечувати жанр ("Псалми Давидові" — поема "На Божих висотах"), можна заперечувати інтерпретацію окремих псалмів, але ніяк не можна заперечувати того, що "Псалми Давидові" є ідеологічним завершенням збірки "Три літа", є суцільна частина ідеологічної цілоти.

Деяку спорідненість "Псалмів Давидових" з іншими тво-

рами збірки завважили вже дослідники Шевченкової творчості, але вони вважали, що "Псалми Давидові" це або переспіви або окремі самостійні твори. На їх думку, Шевченко узяв лише ті твори, що найбільше відповідали його світоглядові. Себто: "Псалми Давидові" були нібито лише "Псалми Давидові".

Якщо так дивитися, то таких псалмів, що відповідали Шевченкому світоглядові можна знайти значно більше. Тому ця думка малодоказова.

Отже, уся суть полягає в тому, що "Псалми Давидові" це окремий суцільний твір, що виріс із минулої творчості Шевченка, ідеологічно її завершив і став джерелом (як ми бачили) його дальших творів ("Маленькій Мар'яні", "Минають дні, минають ночі", "Три літа" і "Заповіт"). Це — поема, написана формою псалмів, співів - молитов, у яких Шевченко піднявся на Божі висоти і вже з тих висот дивився і на минуле, і на майбутнє України. "Псалми Давидові" (поема: "На Божих висотах") через те й є ідеологічним завершенням збірки "Три літа".

Кінець грудня 1845-го року можна назвати поетичним горінням Шевченка. 17-го грудня Шевченко написав "Холодний яр"; 19-го грудня — "Псалми Давидові"; 20-го

грудня — "Маленькій Мар'яні"; 21-го грудня — "Минають дні, минають ночі"; 22-го грудня — "Три літа" і 25-го грудня — "Заповіт".

Вірш "Три літа" безпосередню зв'язаний із збіркою "Три літа", особливо з "Посланням". Це післяслово мало бути переднім словом до збірки, але так не сталося, хоч вірш своїм змістом має всі ознаки переднього слова.

Шевченко знову на земних низинах - просторах. Покинувши Божі висоти, Шевченко знову опинився в Україні. Коли оглянувся, змін не побачив. Як і раніше, він бачив, що всі

Кайданами міняються,
Правдою торгують
І Господа зневажають,
Людей запрягають
В тяжкі ярма, орють лихо,
Лихом засівають.

Зміст "Послання" не змінився. Як і раніше, він був актуальний. Шевченко задумався над усім, що сталося протягом останніх трьох років. Ці думки були додатком до того, що Шевченко сказав у "Послання".

Прошло три роки високого надхнення, важкої праці, шукань, розчарувань і боротьби. Живучи Божими висотами, Шевченко побачив, як далеко стоять люди від Божих висот, від Божої правди і волі. Він у вірші "Три літа" каже:

І день — не день, і йде —
не йде,

А літа стрілою
Пролітають, забирають
Все добре з собою,
Окрадають добрі думи,
О холодний камінь
Розбивають серце наше
І співають амінь, —
Амінь всьому веселому
Од нині до віку,
І кидають на розпутьті
Сліпого каліку.

Оглядається Шевченко й ні-
чого не бачить за собою. З
жалем він далі каже:

Невеликі три літа
Марно пролетіли,
А багато в моїй хаті
Лиха нарobili:
Опустошили убоге
Мое серце тихе,
Погасили усе добре,
Запалили лихо.

Як далеко стоять ці стан від
чистоти, що і їмав побожний
Шевченко. У першому псалмі
Шевченко казав:

Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде,
А в законі Господньому
Серце його й воля
Навчається . . .

Людські гріхи мають свою
силу й змагаються з законом
Господнім у людському сер-
ці. Шевченко це відчував. Ма-
буть, тому він молився:

При характеристиці мину-
лих творів Шевченка можна
було помітити, що перед ним
стояло безліч питань. У тво-
рах він знаходив додатні від-
повіді і для Бога, і для себе,
і для України. Але ті, що кай-
данами мінялися, правдою
торгували і Господа зневажа-
ли, намагалися перемогти пое-
та облесливими словами й лу-
кавими усмішками. Шевченко
все це відчув, тяжко пережив
і свої тяжкі переживання
у вірші "Три літа" описує так:

Серце люди полюбило
І в людях кохалось,
І вони його вітали,
Гралися, хвалили . . .
А літа тихенько крались
І сльози сушили,
Сльози щирої любови. . .
І я прозрівати
Став потроху . . .
доглядаюсь —

Бодай не казати!
Кругом мене, де не гляну,
Не люди, а змії . . .
І засохли мої сльози —
Сльози молодії.
І тепер я розбитее
Серце ядом гою —
І не плачу й не співаю,
А вню совою.
Отакє - то!

Молитвами - псалмами мо-
лився Шевченко, коли був на
Божих висотах. Тоді з поко-
рою хилився і просив:

Спаси мене! Помолюся
І воспою знову

Твої блага чистим серцем,
Псалмом тихим, новим.

Радісно співала душа Шевченка
вдячний переможний псалом,
коли він покидав Божі висоти:

Псалом новий Господеві
І новую славу
Воспоєм чесним собором,
Серцем нелукавим.

А опинившись на землі й побачивши безодню людських гріхів і злочинів, Шевченко засумував. Що робити, щоб люди не зневажали волі Божої? Що робити, щоб люди вернулися до Бога й у законі Господньому навчали своє серце й волю? Люди поплили із супротивною хвилею, повною бруду, темних почувань, низьких бажань, думок і вчинків.

Почував себе Шевченко розп'ятим тими протилежними думками, почував себе оганьбленим цими безбожними людськими вчинками.

У вірші "Три літа" Шевченко дорікає суспільним злочинцям, каже їм правду, — без надії, що вони ту правду почувуть:

Що хочете,
То те і робіте —
Чи голосно зневажайте,
Чи нишком хваліте
Мої думи, — однаково,
Не вернуться знову
Літа мої молодії,

Веселеє слово,
Не вернеться! І я серцем
До вас не вернуся,
І не знаю, де дінуся,
Де я пригорнуся,
І з ким буду розмовляти,
Кого розважати,
І перед ким мої думи
Буду сповідати.

Шевченко знову самотний, як і був. Знову тільки він один на розпутьях велелюдних і день, і ніч плаче, дивлячись, як злочинці зневажають українську правду: Бога, Україну й людину! Коли Шевченко видавав "Кобзаря" у 1840-му році, то він тоді писав:

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас, —
Де ж мені вас діти?
В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну,
Попід тинню сиротами,
А я — тут загину.
Там знайдете щире серце
І слово ласкаве,
Там знайдете щирю правду,
А ще, може, й славу!
Привітай же, моя нене,
Моя Україно
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!

Так радісно й щиро співав Шевченко на чужині. Так щиро вірив Шевченко, що в Україні панує українська правда! Завжди і всюди малювалася перед його очима Україна у всій своїй непорочній красі:

безкраї степи, лани широко-
полі, Дніпро, біленькі хатки і
богобоязливі люди.

Але три літа багато лиха
наробили і Шевченко каже:
Опустошили убоге
Мое серце тихе,
Погасили усе добре,
Запалили лихо.

Шевченко знову готує да-
рунок Україні: збірку "Три
літа", але вже не співає так
радісно, як колись, а сумно
каже:

Думи мої, літа мої,
Тяжкі три літа!
До того ви прихилитесь,
Мої злії діти?
Не хиліться ні до кого,
Ляжте дома спати;
А я піду четвертий год
Новий зустрічати.

Кінцева характеристика у світогляді Шевченка

Прийшов Новий Рік, але
старі злочини в Україні зали-
шилися ("торішня свитина"):
панування в Україні Москов-
щини й збиткування над укра-
їнському правдою українських
зрадників. Шевченко каже:

Добрий день же, новий
годе, —
В торішній свитині!
Що ти несеш в Україну
В латаній торбині?
"Благоденствіє, указом
Новеньким повите" . . .
Йди ж здоров, та не забудь
Злидням поклонитись.

З великим смутком дивить-
ся Шевченко на українське
життя. Приготовляючи до ви-
дання збірку "Три літа", Шев-
ченко залишав у "Посланії"
свої докори й свої прохання
отим зміям, — нелюдям,
отим, що кайданами мінялися,
правдою торгували і Господа
зневажали; що вони людей
запрягали в тяжкі ярма, ора-
ли лихо, лихом засівали. Це
ж вони опустошили убоге по-
етове серце, погасили усе
добре й запалили лихо. Отож
до них поет звертається у
"Посланії":

Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві.
Подивіться на рай тихий,
На свою Вкраїну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну . . .

В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля!
Схаменіться, будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Умійтеся! Образ Божий
Багном не скверніте!
Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь, —
Й свого не цурайтесь . . .
Обніміте, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!
І світ тихий, невечірній,
Новий засіє . . .
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

У творі "Холодний яр"
Шевченко додає:

Стережіться ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо! . . . Дурить дітей
І брата сліпого,
Дурить себе, чужих людей,
Та не дурить Бога!

Важко збагнути усі почування, бажання й думки Шевченка в цю добу. Він геній! І височінь і глибінь його творчості в цю добу просто недосяжні для звичайного людського відчуття й для звичайного людського розуму. Те, що Шевченко сказав протягом цих трьох років, залишилося найбільшим скарбом України, найбільшим скарбом, правдою й силою для всіх Українців: і мертвих, і живих, і ненароджених, в Україні й не в Україні суцях, — на всі часи і на всіх просторах України й світу! Завершив Шевченко свою творчість у 1845-му році "Заповітом".

22-го грудня Шевченко ще був у с. Вюнища, але 25-го грудня він був уже в Переяславі у А. О. Козачковського. Був тяжко хворий. Мабуть, починався тиф, на який Шевченко невдовзі заслаб. У Шевченковій творчості, мабуть, і ця хвороба відіграла велику роль. Поет відчував наближення критичних моментів і тому хотів сказати ще своє останнє слово. І він це слово сказав:

Заповіт

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій:
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, отоді я
І лани, і гори — все пікину
І долину до самого Бога
Молитися. А до того
Я не знаю Бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражаю, злою кров'ю
Волю окропіте!
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій
Не забудьте помянути
Незлим, тихим словом!

Багато місць у "Заповіті" вимагають (бодай коротенького) пояснення, бо й тут є, як і в "Кавказі", у "Посланії" й у "Псалмах Давидових",

окремі частини, зв'язані внутрішніми питаннями. Дивно, перш усього, читати, що Шевченко просить поховати його "на Україні милій". Він же ж був в Україні, тому, коли б умер, його поховали б лише в Україні, і то десь недалеко від Переяслава, де він перележував хворобу. Не везли б його ані до Петербургу, ані до Москви, не везли б його,

го навіть далеко від Дніпра. Чому ж він просив поховати його "На Вкраїні милій"?

Чи не була це пророча візія на майбутнє? Хто знає, може Шевченко відчував свою долю, свою смерть у чужині і тому просив поховати його не в чужині, а в Україні. Просив поховати його на могилі, щоб він міг бачити всю Україну: лани, гори, кручі і Дніпро ревучий.

Душа його чула внутрішні питання: "А яка ж доля жде Україну? Як Україні здійснити свою правду, свою силу і свою волю? Чи здійснити твої слова, що ти їх писав, чи поховати їх у могилу із твоїм тілом?"

На свої внутрішні душевні питання мабуть Шевченко відповів собі словами із "Кавказу":

Борітеся — поборете!
Вам Бог помагає,
За вас сила, за вас воля,
І правда святая!

Отож, остання рада — боротися, здійснити ідеали української правди і волі, - здійснити волю Божу, бо лише в цій боротьбі кожний пізнає, що є Бог і воля Божа. Без України для Шевченка не можна було пізнати, ані Бога, ані Його волі.

Дехто вважає, що ці слова Шевченко висловив через те, що він не вірив у Бога. Це,

безперечно, помилка! Навпаки, це є ще один доказ, що Шевченко вірив у Бога і здійснював Його волю завжди і всюди. Шевченко міг написати свій "Заповіт" у такій послідовності:

Так логічно виглядав би "Заповіт", коли б не було згадки про Бога. Як бачимо, Шевченко цього не зробив. Чому? Відповідь лише одна може бути: Шевченко — глибоко - релігійна людина. Через те він мусів відповісти на питання про відношення до Бога, до України, і до Божої волі. Божа воля — одна. Шевченко це прорік у поемі "Іван Гус": "Поборюсь! За мене Бог! Де совершиться!"

Шевченко каже, що тоді, як почнеться бій за волю України, він знатиме, що є Бог, і полине до самого Бога молитися. Поки ж цього бою нема, Шевченко каже: "Я не знаю Бога. Він не каже: "Нема Бога!", або: "Я не вірю в Бога!", Він лише каже: "Я не знаю Бога.". Нема України — нема видимого доказу Божої допомоги. Щоб цей доказ був, мусить настати бій за Божу правду на землі — за Україну. Тому Шевченко каже:

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, отоді я
І лани, і гори —
Все покину і долину
До самого Бога

Це вже сталося. Діти України вже повстали, порвали кайдани і вражою, злою кров'ю волю окропили. Ніс сердий Дніпро кров ворожу у синєє море, а Шевченко все покинув і полинув до самого Бога молитися. Бій за Україну почався, отже з'явився видимий доказ Богоіснування: з'явилася знову вільна Україна! Шевченко вірив і молився. Ві знову й знову повторював свої пророкування:

Встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!
Отак братів благих своїх
Господь не забуде —

Воцариться в дому тихім,
В сім'ї тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.

Коли здійсниться воля України, тоді здійсниться Божа воля: у вільній Україні, у вільній великій сім'ї Бог і людина будуть неподільні, тоді у своїй хаті запанує своя правда, і сила, і воля!

Тисячі і мільйони почули голос свого Пророка й Надхненника й почали бій за Україну. У світовій історії уже занотовано факт, що існувала вперше вповні Самостійна Соборна Українська Держава. Шевченко і далі підбадьорює борців:

Борітеся поборете:
Вам Бог помагає,
За вас сила, за вас воля,
І правда святая!

Промовляє Шевченко і лине до Бога молитися, як висловився у своїм "Заповіті". Він знає, що Бог є, що Бог добрий і справедливий; що Його воля непереможна; що Бог карає неправих, а правим помагає. Шевченко тоді висловлює своє останнє прохання:

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій
Не забудьте помянути
Незлим, тихим словом!

Як бачимо, і "Заповіту" не можна брати відокремлено. У ньому, крім останнього особистого бажання, виявляється

вся творчість Шевченка, вся його безмірна любов до Бога, до України, до людини.

Верхів'я Шевченкового знання, віри й любови були "Псалми Давидові". "Заповітом" Шевченко закінчив збірку: "Три літа". Почалося пове життя, нова творчість, де знову Т. Шевченко виявляв і словом, і чином, і цілим своїм життям ідеали української правди, що її зміст міститься у трьох словах: Бог, Україна й людина!

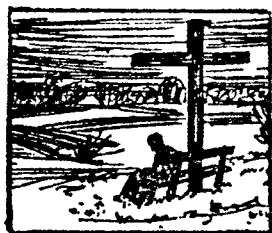
Вунсакет, Р. Ай., 25-го січня 1967-го року.

(Кінець)

З М І С Т

Ст.

Від Видавництва	5
В ході творчої праці, автобіографічні замітки	9
“Псалми Давидові”, (Нова характеристика з погляду сві- тогляду Шевченка. Вступ	17
Світогляд Т. Шевченка	19
1845-ий рік	28
Іван Гус	30
Невільник	32
Великий Льох	33
Наймичка	40
Кавказ	42
Творчий грудень, 1845. Посланіє	50
Холодний Яр	59
Псалми Давидові	60
Світогляд уселюдської висоти	64
Загальна характеристика Псалмів Давидових	69
Перший Псалом	71
Світогляд Шевченка і Біблія	72
Кінцева характеристика у світогляді Т. Шевченка	88
Заповіт	89

**НАЙНОВІШІ БІОГРАФІЧНІ І ДОКУМЕНТАЛЬНІ ВИДАННЯ ПРО
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, ПОЕТА ГЕНІЯ СЛОВА ТА НАРОДНЬОГО
ПРОРОКА.**

Архів управління МВС Української РСР, Тарас Шевченко в документах і матеріалах. Державне Видавництво Політичної Літератури УРСР, Київ 1950.

П. Зайцев. Життя Тараса Шевченка, Видання НТШ Бібліотека Українознавства, Ч. 4., Париж - Нью Йорк - Мюнхен 1955.

Митрополит Ляріон. Граматично-Стилістичний Словник Шевченкової мови, Вінніпег 1961.

Його ж. Релігійність Тараса Шевченка. Двілітнє видання з приводу 150-річчя, народження Т. Шевченка, Вінніпег 1964.

Д-р Д. Бучинський. Критично-філософська думка Тараса Шевченка. В-во Союз Українців у Великій Британії, Мандрит - Лондон 1962.

Наш Шевченко. Збірник-Альманах у сторіччя смерті Поета 1861-1961. В-во "Свобода", Джерзі Ситі - Нью Йорк 1961.

Тарас Шевченко. Прошам'ятна книга, залик у справі збірки фондів на будову пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні ЗСА, 1964.

Український Євангельський Рух. З нагоди відслонення пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні 1964 р. Видання "Наш Приятель", Гартфорд, Конн. 1964.

Збірник статей. З нагоди відслонення пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вінніпегу, Канада 1961 р. Видання "Канадійського Фермера", газетного формату на 36 ст., Вінніпег 1961.

Д-р Д. Донцов. Невривні скрижалі "Кобзаря" Тараса Шевченка, Торонто 1961.

Тарас Шевченко. Більша книжка. Автограф поезії з 1847-1860 рр. Видавництво Академії Наук УРСР, Київ 1963.

Проф. Т. Пасічник. ПСАЛЬМИ ДАВИДОВІ їх значення у збірці Тараса Шевченка: "Три літа". Передрук із "Народної Воли". В-во "Кирило-Методієвського Братства", Ірвінгтон 1969.

***** O *****

У ВИДАВНИЦТВІ "КИРИЛО-МЕТОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА"
МОЖНА НАБУТИ ТАКІ ВИДАННЯ:

Гр. Домашовець. Новіше илякми, оповідання зі скитальчої недолі. Частина I-ша 206 ст.	1,25
Його ж. Новіше илякми, оповідання на вільній землі Америки. Частина 2-га 176 ст.	1,25
Обі частини у твердій оправі	4,00
Його ж. Вибрані твори, вірші й діалоги, релігійна й народна тематика, 264 ст.	2,00
Л. Забіренко. З бурхливих днів, вірші, ілюстрації з часів другої світової війни 114 ст.	1,00
Евген Мілер. Молодість славних людей, ілюстроване. Дуже цікавий матеріал для молоді, 360 ст.	2,00
Студентка Н. Джів. Хто мені дасть відповідь? Відповідь ув обороні рідної мови. 20 ст.	0,25
Куди ідуть народні гроші? 23 ст.	0,25
Пересторога для української молоді, 20 ст.	0,25
Проп. Г. Домашовець. Нарис Історії Української Єван.-Балт. Церкви, 596 ст., у твердій гарній оправі	7,00
У м'якій оправі	6,00
Проф. Т. Пасічник. Псалми Давидові, їх значення у збірці Тараса Шевченка: "Три літа",	1,50

***** O *****

REV. G. DOMASHOVETZ
52 Woodlawn Place
Irvington, N. J., U. S. A. 07111.

